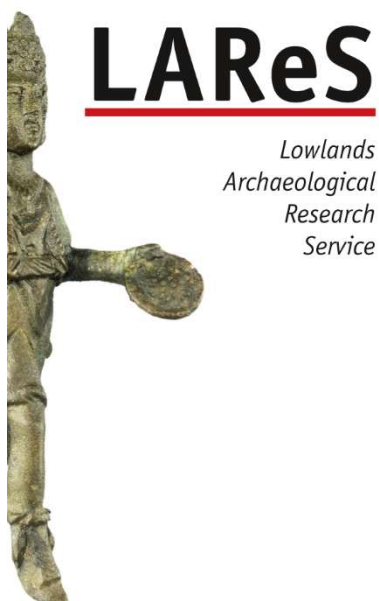

A photograph of an archaeologist wearing a blue and white striped beanie, an orange high-visibility jacket with reflective silver stripes, and black rubber boots. The person is kneeling in a muddy trench, using a small metal tool to carefully excavate the soil. A shovel is stuck in the ground nearby. The background shows the earthen walls of the excavation site.

Een nederzettingsterrein uit de ijzertijd
en ontginning uit de nieuwe tijd aan de
Hof ter Wildenberg in Meise

E.N.A. Heirbaut
C. Beckers

Colofon

Titel: Een nederzettingsterrein uit de ijzertijd en ontginning uit de nieuwe tijd aan de Hof ter Wildenberg in Meise.

Auteur: E.N.A. Heirbaut & C. Beckers

Grafische illustraties/GIS: LArES

Rapportnummer: LArES-Monografie 11

Bekrachtigde nota: ID 17129

Projectleider: E.N.A. Heirbaut (OE/ERK/Archeoloog/2016/00162)

Uitvoerder: LArES, Lowlands Archaeological Research Service

Vestiging: Rozenlaan 15, 2980 Halle-Zoersel

Publicatiedatum: april 2025

Publicatieplaats: Halle-Zoersel

Illustratieverantwoording voorblad: veldwerk

© LArES. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

LArES aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudstafel

1 BESCHRIJVEND GEDEELTE	5
1.1 SAMENVATTING VAN HET VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM	5
1.2 ADMINISTRatieve GEGEVENS	7
1.3 ONDERZOEKSOPDRACHT	7
1.3.1 VRAAGSTELLING	7
1.3.2 RANDVOORWAARDEN	7
1.3.3 GEPLANDE WERKEN EN BODEMINGREPEN	8
1.4 METHODEN EN TECHNIKEN VAN DE OPGRAVING	9
1.4.1 WERKPUTTEN, SPOREN EN VONDSTEN	9
1.4.2 PUTPROFIELEN	11
2 ASSESSMENTRAPPORT	13
2.1 METHODEN, TECHNIKEN EN CRITERIA GEBRUIKT BIJ HET ASSESSMENT	13
2.1.1 SPOREN	13
2.1.2 VONDSTEN	13
2.2 BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT	14
2.2.1 ASSESSMENT VAN DE VONDSTEN	14
2.2.2 ASSESSMENT VAN DE MONSTERS	15
2.2.3 CONSERVATIE-ASSESSMENT	15
2.2.4 ASSESSMENT VAN DE SPOREN, SPOORCOMBINATIES EN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN	15
2.2.5 ASSESSMENT VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	16
2.3 POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	16
2.4 UIT TE VOEREN ONDERZOEK	16
2.4.1 ONDERZOEKSVRAGEN	16
2.4.2 STRATEGIE VOOR VERWERKING	16
2.4.3 CONSERVATIESTRATEGIE	17
2.4.4 BIJKOMENDE ONDERZOEKSVRAGEN	17
3 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	18
3.1 BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	18
3.1.1 LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	18
3.1.2 HISTORISCH KADER	18
3.1.3 ARCHEOLOGISCH KADER	20
3.2 BODEMBESCHRIJVING	21
3.3 SPOREN EN STRUCTUREN	26
3.3.1 INLEIDING	26
3.3.2 CATALOGUS VAN DE STRUCTUREN	27
3.3.1.1 BIJGEBOUWEN UIT DE IJZERTIJD	33
3.3.1.3 KUILEN	45
3.3.1.1 LEEMWINNINGSKUILEN EN AFVALKUILEN UIT DE NIEUWE TIJD	56
3.4 VONDSTEN	58
3.4.1 ALGEMEEN	58
3.4.2 VONDSTEN UIT STRUCTUREN	58
3.4.3 VONDSTEN UIT ANDERE SPOREN	64

4 DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	66
LITERATUUR	68
GERAADPLEEGDE WEBSITES	68
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	68
LIJST VAN FIGUREN	69

1 Beschrijvend gedeelte

1.1 Samenvatting van het vooronderzoek met ingreep in de bodem¹

Op basis van het bureauonderzoek kon men vaststellen dat het projectgebied vanaf de 18^e eeuw onbebouwd was en uit landbouwgrond bestond. Het projectgebied is gelegen op een helling met ten oosten de Molenbeek en ten zuidwesten een hoger gelegen rug. In de omgeving staan slechts enkele archeologische vondstlocaties aangeduid. Het gaat vooral om vondstlocaties die gesitueerd worden op basis van cartografisch materiaal. Dit heeft voornamelijk te maken met het ontbreken van systematisch onderzoek en niet zozeer met het ontbreken van archeologische vindplaatsen. Meer naar het noordwesten werden paalkuilen uit de ijzertijd aangetroffen die op een gelijkaardige landschappelijke en bodemkundige situatie gelegen zijn. Het projectgebied is bovendien gelegen in het gehucht “Den Dries” waardoor sporen met betrekking tot het ontstaan van dit gehucht aangetroffen kunnen worden. Sporen en vondsten uit oudere periodes kunnen dan ook niet uitgesloten worden.

Op basis van het bureauonderzoek kon niet aangetoond worden of een archeologische site aanwezig is of niet. De verzamelde gegevens geven een laag potentieel naar archeologie toe voor de periode vanaf de 18^e eeuw. Er kan echter niet uitgesloten worden dat oudere periodes aanwezig zijn. Gezien de landschappelijke en bodemkundige situatie, de ligging in het gehucht “Den Driesch” en de omliggende vondsten werd het archeologisch potentieel als middelmatig tot hoog ingeschat. Bovendien is in de omgeving nog maar weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd waardoor de kenniswinst reeds vanaf kleinere oppervlaktes groot is. De kennis over het ontstaan van de huidige dorpen is vaak zeer beperkt tot onbestaande. Dergelijke percelen die onverstoord lijken te zijn kunnen dan ook veel kennis opleveren.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn in totaal 16 spoornummers geregistreerd (fig. 1). De antropogene sporen bestaan uit een bijgebouw en een aantal (paal)kuilen die in de ijzertijd of Romeinse tijd gedateerd worden en twee kuilenclusters die in de nieuwe tijd gedateerd worden. Een viertal sporen is als natuurlijke fenomenen geclassificeerd. Van één spoor is de interpretatie allerminst zeker.

Het merendeel van de aangetroffen scherven is aangetroffen in een AE – horizont. Deze is vooral in de oostelijke helft van het terrein bewaard en bevat een groot aantal scherven uit de ijzertijd en/of Romeinse tijd. Het gaat enerzijds om handgevormd aardewerk dat met chamotte verschaald is en anderzijds Romeins gedraaid aardewerk. Gezien de aanwezigheid van een archeologische site, het voorkomen van een grote hoeveelheid vondstmateriaal in de bodemlagen onmiddellijk boven het sporenniveau en de beperkte oppervlakte van het projectgebied werd geadviseerd om het volledige projectgebied op te graven.

¹ Devroe 2017; Devroe et al. 2020.

Figuur 1. Allesporenkaart proefsleuvenonderzoek. NAAR DEVROE 2017

1.2 Administratieve gegevens

Naam site/toponiem	Meise, Hof ter Wilderweg
Ligging	Hof ter Wilderweg, Wolvertem (Meise)
Kadastrale gegevens	Meise, afdeling 2, Wolvertem, sectie F, 272d en 269d
Bounding Box	x 145440.742585 145720.480784
	y 182643.045748 182813.51423
Onderzoek	opgraving
Projectcode	2021A221
Uitvoerders/actoren	Elly N.A. Heirbaut (erkend archeoloog, projectleider) Christine Beckers (erkend-archeoloog, veldwerkleider) Robby Vervoort Alice-Jan Hellinx Esther Bellefroid Rani Reusens Bieke Peleman
Erkend archeoloog	Elly N.A. Heirbaut: OE/ERK/Archeoloog/2016/00162 Christine Beckers: OE/ERK/Archeoloog/2020/00017
Overige actoren en specialisten	nvt
Geraadpleegde externe personen	nvt
Termijn veldwerk	4 februari 2021 – 23 februari 2021
Oppervlakte plangebied	3.723 m ²
Totale oppervlakte opgravingsterrein	3.723 m ²
Geplande ingreep	verkaveling 15 bouwloten met bovengrondse parking
Geldende wetgeving en voorwaarden	Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. Het archeologierapport werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de totale vergunningsaanvraag betrekking heeft, bedraagt 3.000 m ² of meer, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.
Randvoorwaarden	zie paragraaf 1.2
Thesaurus	vlakdekkende opgraving, ijzertijd, nederzetting

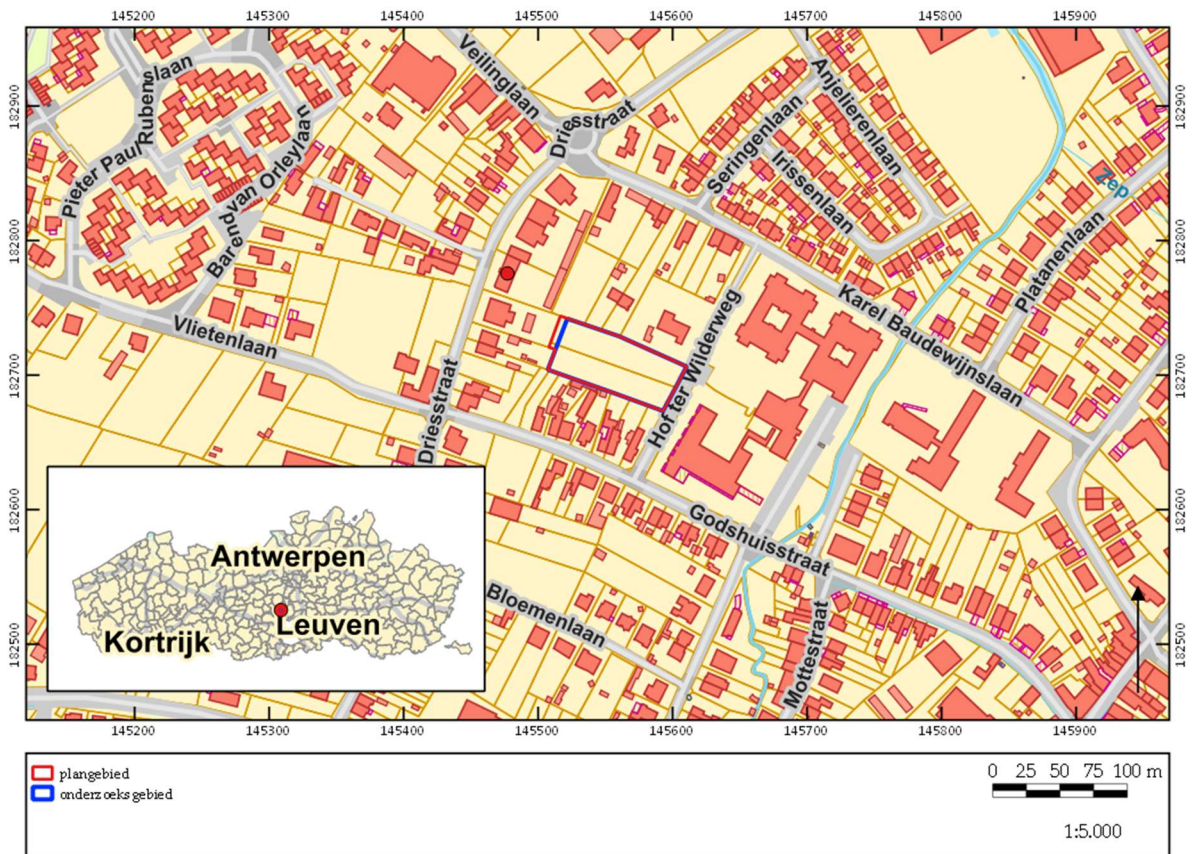
1.3 Onderzoeksopdracht

1.3.1 Vraagstelling

Het plangebied is gelegen aan de Hof ter Wilderweg in Wolvertem (Meise, provincie Vlaams-Brabant). Het omvat twee percelen. Ter hoogte van het projectgebied zal een verkaveling gerealiseerd worden. Deze zal opgedeeld worden in 15 bouwloten met wegenis en bovengrondse parking (fig. 2).

1.3.2 Randvoorwaarden

Nvt

Figuur 2. Locatie van het plangebied op het kadasterplan. ©LARES

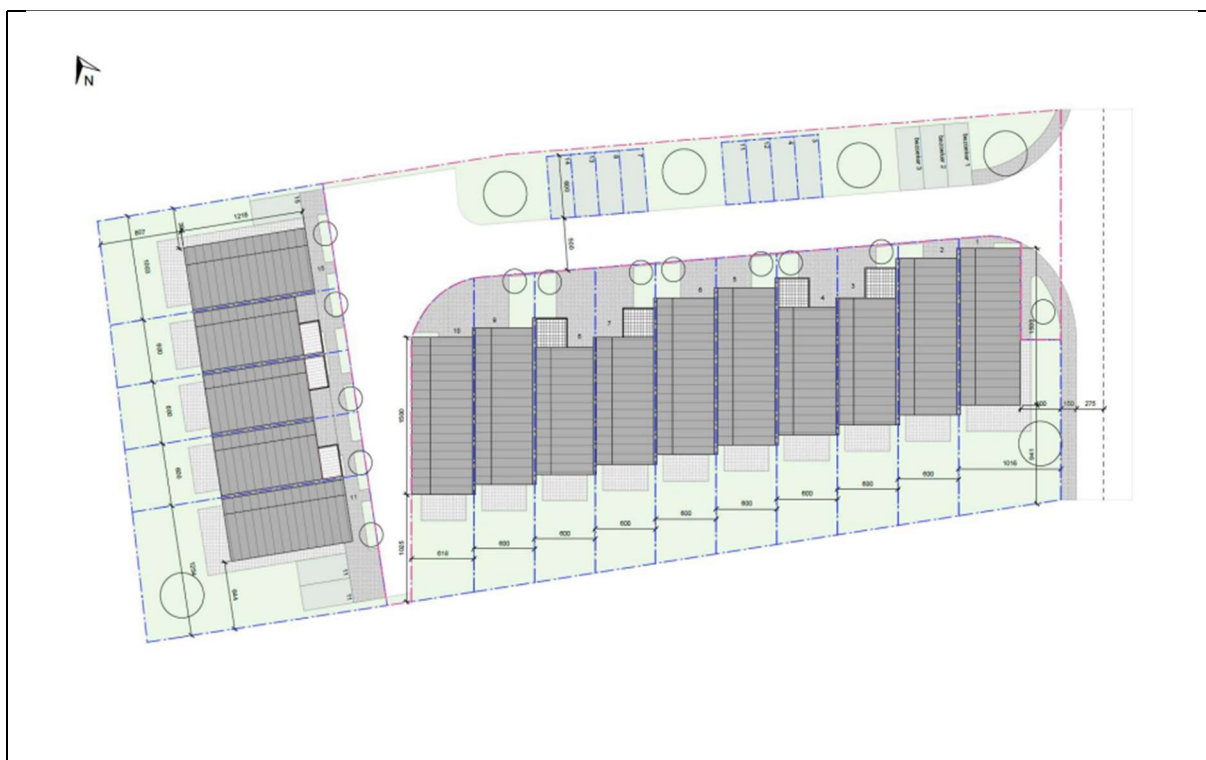
1.3.3 Geplande werken en bodemingrepen

De opdrachtgever plant het projectgebied te verkavelen. Het wordt opgedeeld in 15 loten met wegenis en bovengrondse parking (fig. 3). Aangezien nog geen plannen beschikbaar zijn moet er uit gegaan van een maximale impact.²

Op basis van het bureauonderzoek kan men vaststellen dat het projectgebied vanaf de 18^e eeuw onbebouwd was en uit landbouwgrond bestond. Het projectgebied is gelegen op een helling met ten oosten de Molenbeek en ten zuidwesten een hoger gelegen rug. In de omgeving staan slechts enkele archeologische vondstlocaties aangeduid. Het gaat voornamelijk om vondstlocaties die gesitueerd worden op basis van cartografisch materiaal. Dit heeft voornamelijk te maken met het ontbreken van systematisch onderzoek en niet zozeer met het ontbreken van archeologische vindplaatsen. Meer naar het noordwesten werden paalkuilen uit de ijzertijd aangetroffen die op een gelijkaardige landschappelijke en bodemkundige situatie gelegen zijn. Het projectgebied is bovendien gelegen in het gehucht "Den Dries" waardoor sporen met betrekking tot het ontstaan van dit gehucht aangetroffen kunnen worden. Sporen en vondsten uit oudere periodes kunnen dan ook niet uitgesloten worden.³

² Devroe 2017.

³ Devroe 2017.

Figuur 3. Inplantingsplan nieuwe toestand.

NAAR DEVROE 2017

1.4 Methoden en technieken van de opgraving

Het veldwerk heeft plaatsgevonden van 4 tot 23 februari 2021. De verwerking van de vondsten en kaartgegevens is aansluitend gebeurd.

Tijdens de opgraving zijn de minimumnormen voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek gevolgd, aangevuld met de bepalingen zoals die in het programma van maatregelen zijn uitgeschreven.

1.4.1 Werkputten, sporen en vondsten

In de werkputten is in totaal ca. 3.199 m² opgegraven in één vlak. Langs de noordelijke, zuidelijke en westelijke perceelsgrenzen is een marge van ca. 1 à 2 m aangehouden om ervoor te zorgen dat de perceelsscheiding (scheidingsmuren, hekwerk, hagen, bomen etc.) niet beschadigd werden. Langs de oostelijke perceelsgrens is eveneens voldoende afstand gehouden van het voetpad (fig. 4).

De werkputten zijn met een graafmachine vlaksgewijs verdiept tot op het juiste sporenniveau. De aanlegvondsten zijn per stratigrafische laag verzameld. Tijdens het verdiepen van de bodem is deze afgezocht met behulp van een metaaldetector. Alle metalen voorwerpen zijn ingemeten met een GPS. Ook de storthopen zijn nogmaals afgezocht naar metalen voorwerpen. Dit heeft geen voorwerpen opgeleverd.

Sporen en putten zijn ingemeten en getekend met een GPS. Vlakken zijn gefotografeerd vanaf de lange kanten, waarbij niet alleen een overzicht van de hele

Figuur 4. Puttenplan.

©LARES

werkput is gegeven (impressie) als overzichtsfoto's van delen van elke werkput zijn gemaakt. Belangrijke sporen (met name paalkuilen) die tot een structuur behoren zijn in het vlak in detail gefotografeerd, alsook is een overzichtsfoto van elke structuur genomen. In sommige gevallen is gebruik gemaakt van een drone om een fotoreeks vanaf verschillende hoogtes te maken.

Alle sporen zijn gecoupeerd, getekend en afgewerkt. Hierbij zijn ook alle vondsten verzameld en toegeschreven aan bepaalde vullingen. Sommige paalkuilen waar houtskool in de vulling van sporen is geconstateerd, zijn houtskoolmonsters genomen ten behoeve van ^{14}C -dateringen.

1.4.2 Putprofielen

Er zijn vijf profielen aangelegd (fig. 5): P1 langs de oostelijke wand in werkput 1, P2 in langs de noordelijke rand in werkput 1, P2 in werkput 1 langs de westelijke rand, P3 langs de westelijke wand in werkput 1, P4 langs de oostelijke rand in werkput 3 en P5 langs de westelijke wand in werkput 3. Deze profielen zijn opgeschaafd, gefotografeerd en getekend.

Figuur 5. Situering van de profielen gezet tijdens de opgraving. ©LARES

2 Assessmentrapport

2.1 Methoden, technieken en criteria gebruikt bij het assessment

2.1.1 Sporen

Er is getracht reeds tijdens de opgraving een ruimtelijke en morfologische samenhang tussen sporen te herkennen. Alle data zijn ingevoerd in de opgravingsdatabase die toelaat om alle kenmerken die verband houden met de sporen te bevragen en te interpreteren. Elk uniek genummerd spoor, aangeduid met de letter S kan bestaan uit verschillende vullingen die een volgnummer krijgen. Ruimtelijke verbanden tussen de sporen zijn aangeduid als structuren, afgekort met ST.

Tijdens de vlakopgraving zijn vijf structuren onderscheiden.

2.1.2 Vondsten

De vondsten zijn tijdens de opgraving ingezameld per spoor en materiaalcategorie en ingegeven in de database. Hierdoor kunnen tellingen gemaakt worden per spoor en materiaalcategorie. Deze vondsten kunnen een bijdrage leveren aan de interpretatie van de opgegraven nederzetting. Op basis van de diagnostische kenmerken kunnen sporen en structuren gedateerd worden. Informatie over handelsverkeer kunnen we verkrijgen uit het bepalen van de herkomst van het materiaal. Gebruikssporen op de objecten kunnen meer vertellen over de activiteiten die er plaatsvonden. Tafonomische kenmerken kunnen ons meer leren over de gebeurtenissen op de site nadat de voorwerpen in de grond terecht kwamen en helpen de aangetroffen bewaringstoestand van de vondsten verklaren.

Aardewerk:

In eerste instantie zal het aardewerk uit structuren en sporen (plattegronden, greppels, kuilen, grachten) worden gedetermineerd, beschreven en gedateerd. Hierbij wordt per scherf alle gegevens genoteerd die nodig zijn voor determinatie, datering en interpretatie. Van al het aardewerk dat aan structuren en sporen kan toegekend worden, wordt al het kenmerkende materiaal getekend (randen, complete profielen, typische wandscherven met versiering). Verder wordt, indien relevant, van een aantal scherven een foto gemaakt ter aanvulling van de tekening.

Voor plattegronden, greppels, kuilen, grachten wordt het aardewerk per structuur/complex geanalyseerd. Per structuur/complex worden vervolgens per aardewerkcategorie de belangrijkste vondsten individueel besproken met aandacht voor datering, determinatie en beschrijving. Indien de vondsten gekoppeld zijn aan een structuur die in de catalogus is opgenomen, zullen de vondsten hier ook worden afgebeeld. In de tekst wordt middels een catalogusnummer verwezen naar de desbetreffende vondst.

Vervolgens wordt meer overkoepelend gekeken op siteniveau en wordt op basis van de datering van het aardewerk een analyse gemaakt en synthese opgesteld over de datering en fasering van de nederzetting.

Indien sporen niet herleid kunnen worden tot een plattegrond zal het aardewerk worden gedetermineerd, beschreven en gedateerd. Hierbij worden per scherf alle gegevens genoteerd die nodig zijn voor determinatie, datering en interpretatie. Aardewerk (sporen) dat bijdraagt aan de datering en fasering van de nederzetting zal meegenomen worden in de analyse van de nederzetting. Uitzonderlijke vondsten zullen ook worden uitgewerkt. Alle andere vondsten worden eerder globaal besproken.

Natuursteen-keitjes:

In een aantal kuilen zijn concentraties van keitjes aangetroffen. Voor deze vondstcategorie is het vooral belangrijk om te kijken naar de functie. Het is mogelijk dat deze gebruikt werden als kookkeitjes.

Bot:

Bot kan eventueel gebruikt worden voor determinatie en datering.

Monsters en stalen:

Monsters zijn vondsten die gebruikt kunnen worden voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Ze kunnen gebruikt worden voor de datering van structuren en landschapsreconstructie. Uit de paalkuilen zijn bulkmonsters genomen om houtskool en verkoolde organische macroresten te verzamelen.

2.2 Beschrijving van de observaties en registraties uit het assessment

2.2.1 Assessment van de vondsten

Aardewerk:

Er zijn 105 vondstnummers uitgedeeld aan aardewerk. Bij een eerste grove telling blijkt dat het grootste deel van het aardewerk bestaat handgevormd aardewerk (n=264). Daarnaast is er ook recent rood aardewerk (n=5), industrieel wit (n=1) en steengoed (n=1) aangetroffen.

Natuursteen-keitjes:

Tijdens de vlakopgraving werden 17 vondstnummers uitgedeeld aan stenen. Tien vondstnummers zijn uitgedeeld aan keitjes, vier aan silex, één aan tefriet en één aan zandsteen.

Bot:

Er zijn twee bot-fragmenten aangetroffen.

2.2.2 Assessment van de monsters

De bulkstalen zijn voornamelijk ingezameld voor natuurwetenschappelijke datering, zoals ^{14}C datering op organische materialen zoals houtskool.

Houtskoolstalen:

Uit de kuilen en paalkuilen is manueel houtskool ingezameld. Hierbij werd er opgelet dat er geen houtskool uit bioturbatie werd ingezameld. Er zijn 9 houtskoolmonsters manueel ingezameld.

De bulkstalen zijn gezeefd op 2 mm en 1 mm. Daarnaast is een deel van elk staal ook botanisch gezeefd op 0.5 en 0.25 mm. Er zijn geen houtskoolstalen opgestuurd voor ^{14}C -datering.

2.2.3 Conservatie-assessment

De archeologische artefacten zijn goed bewaard. De handgevormde scherven hebben over het algemeen een geringe hardheid maar zijn stabiel. Samenhorende keramiekscherven werden gelijmd voor zover dit nodig was voor het tekenen van de profielen. Voor de meeste scherven zijn geen bijzondere conservatiemaatregelen vereist. De archeologische artefacten worden verpakt volgens de richtlijnen opgesomd in de VIOE-handleiding 'Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten'.⁴ De zeefresten van de bulkmonsters worden droog bewaard. Het ensemble wordt in afwachting van de overdracht aan het erkend erfgoeddepot bewaard in een ruimte met een stabiele kamertemperatuur tussen 18°C en 20°C en een luchtvochtigheidsgraad die schommelt tussen 45 en 55 %.

2.2.4 Assessment van de sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

Er zijn 111 aangetroffen, waarvan 53 paalkuilen, 35 kuilen, 2 grachten, 1 verstoring en 20 natuurlijke sporen.

Tijdens het veldwerk zijn er vijf structuren onderscheiden. Structuur 1 situeert zich in het oostelijke deel van werkput 1 en is een zespalige spieker. Structuur 2 en 3 bevinden zich in het oostelijke deel van werkput 2 en zijn eveneens een zespalige spiekers. De vierde en vijfde structuur situeren zich in het centrale deel van werkput 3 en is een zes- en vierpalige spieker.

Daarnaast zijn er in het oostelijke deel nog enkele grote kuilen die zich kenmerken door een houtskool rijke vulling, brokken verbrande leem, kiezels en brokjes handgevormd aardewerk.

Tenslotte zijn in het westelijke deel van werkput 1 enkele recente kuilen gevonden die verband houden met een steenbakkersoven die 120 jaar geleden op het achterliggende perceel heeft bestaan. Het betreft leemwinningsputten en kuilen waarin assen en bouwkeramische brokstukken werden ingezameld.

⁴ Cools 2009.

2.2.5 Assessment van de archeologische site

De site kent een eerder lage sporendichtheid. De sporen uit de metaaltijden situeren zich vooral in het oostelijke deel van het terrein. De sporen in het westelijke deel zijn eerder te bestempelen als recent. De structuren die zijn aangetroffen zijn enkel spiekers, dit zijn bijgebouwen die vooral voorkomen in de metaaltijden. Het is niet mogelijk om ze op basis van een type aan een bepaalde periode toe te schrijven. Hiervoor moeten we beroep doen op het aardewerk en de houtskoolstalen die hierin zijn gevonden. Het hoofdgebouw waartoe de spiekers toebehoren is niet aangetroffen.

2.3 Potentieel voor wetenschappelijk onderzoek

Deze menselijke bewoning geeft informatie over de bewoning op bepaalde gronden in een bepaalde periode. De datering van deze structuren aan de hand van het aardewerk geeft mogelijk niet voldoende informatie, de ¹⁴C-dateringen geven een beter inzicht in de chronologie.

2.4 Uit te voeren onderzoek

2.4.1 Onderzoeksvragen

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld⁵:

- Wat is de aard, omvang, datering en bewaringstoestand van de archeologische resten? Welke structuren zijn er aangetroffen? Is er sprake van een fasering?
- Zijn er sporen of vondsten aangetroffen die wijzen op een andere functie van de site dan die van een louter agrarische residentiële nederzetting?
- Tot welke periodes dateert het anorganisch vondstmateriaal? Wat vertelt het anorganisch vondstmateriaal ons over de materiële cultuur?
- Wat kan het organisch vondstmateriaal zeggen over het voedselpatroon en de bestaanseconomie?
- Hoe verhouden de aangetroffen sporen en vondsten zich t.o.v. de nabijgelegen sites?
- Wat is de interpretatie en datering van de laag die in het proefsleuvenonderzoek als AE – horizont omschreven is en wat is de relatie met de archeologische sporen?
- Hoe veranderde het gebruik van het terrein doorheen de verschillende periodes?

2.4.2 Strategie voor verwerking

Er zal geen natuurwetenschappelijk onderzoek worden uitgevoerd.

⁵ Devroe et al. 2020.

2.4.3 Conservatiestrategie

Niet van toepassing.

2.4.4 Bijkomende onderzoeksvragen

Niet van toepassing.

Kouters. Van oudsher was er bijgevolg een intense landbouwactiviteit, gestimuleerd door de nabijheid van de hoofdstad die zorgde voor een gegarandeerde afzet.

In de Frankische tijd ontwikkelden zich enkele nederzettingen: de dorpskern ontstond op de kruising van twee belangrijke verbindingswegen meer bepaald de baan Vilvoorde-Aalst en Asse-Mechelen. Maar er waren ook kleinere woonkernen zoals Imde en Meuzegem, die stilaan uitgroeiden tot wijken met een eigen parochiekerk.

Ten tijde van de christianisatie ontstonden in het toenmalige Wolvertem drie onafhankelijke parochies: Wolvertem-centrum, Imde en Meuzegem. De juiste stichtingsdata van de parochies zijn echter moeilijk te achterhalen maar ze zijn vermoedelijk te situeren in de 8^e eeuw. Na de ontbossing van Rossem ontstond daar een vierde parochie (12^e eeuw).

De eerste borch van de heren van Wolvertem zou volgens sommige bronnen mogelijk te situeren zijn ter plaatse van het huidige kasteel van Imde. Op het einde van de 13^e eeuw is er echter geen spoor meer van de heren van Wolvertem en kwam de heerlijkheid opnieuw in handen van de hertog van Brabant. In de 16^e eeuw draagt Filips II, gedreven door geldnood de heerlijke rechten van Wolvertem-centrum met Rossem en Meuzegem grotendeels over aan de heren van Imde. Hendrik, baron de Merode, van Petersheim werd de eigenaar van de verenigde heerlijkheden. In 1605 werden ze verkocht aan Lodewijk Verreyken en in 1673 kwamen ze door huwelijk van de laatste vrouwelijke telg Anna-Louisa Verreycken aan de familie d'Alsace, prins van Chimay, in 1700 gevolgd door de verkoop aan Prins Eugene Alexander van Thurn en Taxis, die een van de grootste grondeigenaars van de gemeente werd. Na de Franse Revolutie, in 1835 verkocht deze familie haar bezittingen in de Nederlanden, waaronder de heerlijkheid Wolvertem met Rossem en Meuzegem en de baronie Imde, en ging zich vestigen in het Beierse Regensburg. De eigendommen raakten verspreid over meerdere rijke families, waaronder de familie Pangaert en t'Kint.

In de Franse tijd werd Wolvertem met Meuzegem en Rossem-Imde samengevoegd tot één gemeente, die deel uitmaakte van het Dijledepartement; bovendien werd Wolvertem de administratieve hoofdplaats van een kanton met vredegerecht.

Eeuwenlang vormde de landbouw de belangrijkste bron van inkomsten in Wolvertem; dit was vooral te danken aan de aanwezigheid van vruchtbare gronden en de nabijheid van Brussel als afzetgebied. Tijdens het ancien régime waren de voornaamste eigenaars van de gronden naast de plaatselijke heer ook drie grote abdijen: Dielegem, Grimbergen en Groot-Bijgaarden. De enige gekende nijverheden in Wolvertem betroffen molens en brouwerijen met daarnaast kleine ambachtslui. In de loop van de 19e eeuw bleef de landbouwactiviteit met een diversiteit van teelten nagenoeg ongewijzigd; er werd op grote schaal verder ontbost en de bevolking bestond hoofdzakelijk uit pachters, kleine boeren en arbeiders. In de 20^e eeuw en dan vooral vanaf de jaren 1970 werd Wolvertem onderhevig aan verstedelijking, zij het in mindere mate dan Meise. Dit uitte zich vooral door de uitdeinende lintbebouwing waarbij het landelijke karakter deels gevrijwaard bleef.

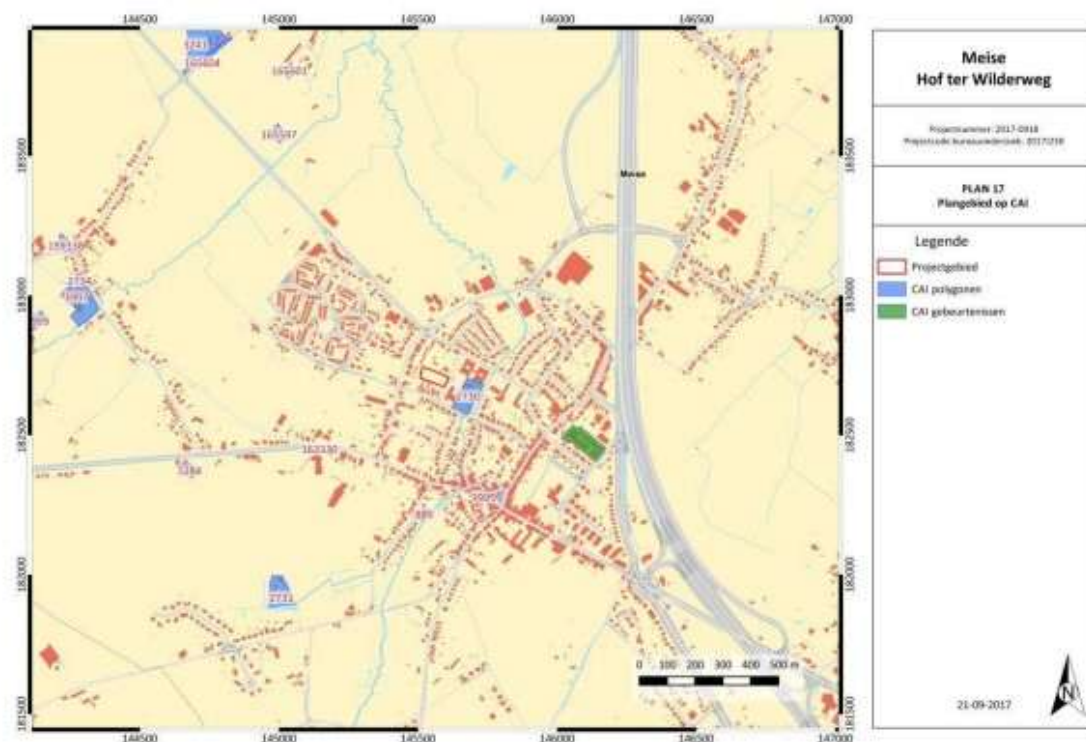
In het centrum dat gelegen is ten westen van de A12 en een nagenoeg cirkelvormige plattegrond vertoont, concentreert de bebouwing zich rondom de op een hoogte gelegen Sint-Laurentiuskerk. De omringende straten vertonen een heterogene lintbebouwing uit de 19^e en 20^e eeuw en ruime woonuitbreidingsgebieden. De sociale woonwijk aan de Karel Boudewijnslaan ten noorden van het centrum, werd aangevat in 1964 door de Samenwerkende bouwmaatschappij Providentia ten tijde van burgemeester Frans Van Doorslaer en in gebruik genomen in 1966. De verkoop van de eerste woningen aan particulieren werd kadastraal geregistreerd in 1967. De sociale woonwijk De Vlieten daarentegen werd aangelegd in de periode 1977-1980 (ontwerp 1975), eveneens in opdracht van de sociale huisvestingsmaatschappij Providentia ten noordwesten van het dorpscentrum, waardoor de cirkelvormige bebouwingskern werd doorbroken. De verdere omgeving bleef vrij landelijk en verspreid komen er nog een aantal hoeven voor.⁷

3.1.3 Archeologisch kader

Binnen het plangebied zelf zijn geen vindplaatsen opgenomen in de CAI. In de bredere omgeving beschikken we eveneens over enige informatie. (fig. 7).

- CAI ID 3241: In de late middeleeuwen zou hier een lazerij gestaan hebben.
- CAI ID 165604: Tijdens een archeologisch vooronderzoek kreeg men zicht op de opbouw van het wegtracé.
- CAI ID 165601: Hier werden drie paalsporen uit de IJzertijd aangetroffen tijdens een archeologisch vooronderzoek.
- CAI ID 165597: Hier werden twee niet nader te dateren grachten aangesneden, maar mogelijk kunnen ze in de Romeinse periode geplaatst worden.
- CAI ID 159338: Bij werken werd een funderingsmuur uit de 18^e eeuw aangetroffen.
- CAI ID 2734: De Annunciatiekerk gaat terug tot de late middeleeuwen.
- CAI ID 3997: Het Hof te Moseghem gaat vermoedelijk terug op een laat-middeleeuwse motte.
- CAI ID 2730: In de 17^e eeuw was hier een site met walgracht (pastorij) gelegen.
- CAI ID 1284: In de late middeleeuwen was hier een molen gelegen.
- CAI ID 163330: Hier stond minstens vanaf de 18^e eeuw een kapel.
- CAI ID 3995: De kerk gaat terug tot de late middeleeuwen.
- CAI ID 889: In de 17^e eeuw bevond zich hier een watermolen.
- CAI ID 2731: Vanaf de 17^e eeuw was hier een site met walgracht aanwezig.

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wolvertem
[online] <https://id.erfgoed.net/themas/14287> (Geraadpleegd op 12-02-2021)

Figuur 7. CAI-waarden in de omgeving. NAAR DEVROE ET AL. 2020

3.2 Bodembeschrijving

Bij het uitvoeren van het veldwerk zijn vier profielkolommen aangelegd (fig. 5).

Profiel P1 bevindt zich langs de oostelijke perceelsgrens in werkput 1 (fig. 8). Onder een grijsbruine 36 cm dikke donker bruingrijze bouwvoor bevindt zich een 30 cm dikke donker grijsbruine Ap2-horizont. Deze rust op 20-40 cm dik geelbruin grijze 2AE-horizont die geleidelijk overgaat in een geelbruine 2Btg-horizont. De textuur bestaat uit leem tot zandig leem.

Dit profiel komt min of meer overeen met het profiel P3AB gezet tijdens het proefsleuvenonderzoek. De bodemopbouw werd toen door de bodemkundige beschreven als een en matig slecht gedraineerde leembodem bestaande uit lemig colluviaal oppervlakkige horizont (Ap1 en Ap2) dat zich boven de resten van een ooit bewerkte zandlemige horizont (2AE) bevindt. De 2AE horizont sluit aan op een gevlekte/verbrokkelde klei-aanrijkingshorizont (2Btg/E), met oxido-reductie vlekken te wijten aan stagnatie van water en duidelijke gebleekte tongen in polygonaal patroon.⁸

⁸ Devroe et al. 2020.

Figuur 8. Profiel P1 met aanduiding van de horizonten. ©LARES

horizont	diepte (cm)	beschrijving
Ap1	0-36	grijsbruin, homogeen, vochtig, leem, bouwvoor
Ap2-horizont	36-68	bruingrijs, wit gevlekt, vochtig, leem, oude akkerlaag
2AE-horizont	68-102	geelbruingrijs, wit gevlekt, vochtig, zandleem, mangaanspikkels, ijzerconcreties
2Btg/E-horizont	102-136	geelbruin, met bleke tongen, vochtig, zandleem, mangaan spikkels, ijzer concreties

Tabel 1. Overzicht aangetroffen bodemhorizonten in profiel P1.

Profiel P2 situeert zich in werkput 1, langs de noordelijke grens van het onderzoeksgebied (fig. 9). Onder een 50 cm dikke grijsbruine bouwvoor bevindt zich een bruingrijze 2AE-horizont die zich duidelijk onderscheidt van de geelbruine 2Btg/E horizont.

Dit profiel komt overeen met de bodemopbouw beschreven in het profiel P2AB tijdens het proefsleuvenonderzoek. Een matig slecht gedraineerde leembodem bestaande uit lemig colluvium (Ap) die zich boven de resten van een ooit bewerkte zandlemige horizont (2AE) bevindt. Daaronder situeert zich een gevlekte/verbrokkelde kleiaanrijdingshorizont (2Btg/E), met oxido-reductie vlekken te wijten aan stagnatie van water en weinig duidelijke tongen en netwerk van gebleekt materiaal.⁹

⁹ Devroe et al. 2020.

Figuur 9. Profiel P2 met aanduiding van de horizonen. ©LARES

horizont	diepte (cm)	beschrijving
Ap1	0-50	grijsbruin, homogeen, vochtig, leem, bouwvoor
2AE	50-72	geelbruingrijs, wit gevlekt, vochtig, zandleem, mangaanspikkels, ijzerconcreties
2Btg/E	72-98	geelbruin, met bleke tongen, vochtig, zandleem, mangaan spikkels, ijzer concreties

Tabel 2. Overzicht aangetroffen bodemhorizonten in profiel P2.

Profiel P3 bevindt zich langs de westelijke rand van het onderzoeksgebied in werkput 1 (fig. 10). Onder een 40 cm dikke grijsbruine bouwvoor situeert zich een geelbruine BA-horizont. Hieronder bevindt zich een geelbruine, geel gevlekte 2Bt-horizont die geleidelijk overgaat in een gele 2Bt/E-horizont.

Dit profiel correspondeert met het profiel P1AB uit het proefsleuvenonderzoek. Een goed gedraineerde leem- tot zandleembodem. De twee bovenste horizonen (Ap, BA) zijn bewerkt geweest en bestaan uit colluvium. Daarop volgt een kleiaanrijdingshorizont (2Bt) in zandlemige horizont, die overgaat in een horizont waar bleke banden afgewisseld worden met meer kleirijke (2Bt/E).¹⁰

¹⁰ Devroe et al. 2020.

Figuur 10. Profiel P3 met aanduiding van de horizonten. ©LARES

horizont	diepte (cm)	beschrijving
Ap-horizont	0 – 40	grijsbruin, homogeen, vochtig, leem, bouwvoor
BA-horizont	40-64	geelbruin, homogeen, vochtig leem
2Bt-horizont	64-80	geelbruin, homogeen, vochtig, zandleem
2Bt/E-horizont	80-102	Geel, homogeen, vochtig, zandleem

Tabel 3. Overzicht aangetroffen bodemhorizonten in profiel P3.

Profiel P4 situeert zich langs de oostelijke wand van het onderzoeksgebied in werkput 3 (fig. 11). Onder een grijsbruine 46 cm dikke bouwvoor bevindt zich een 32 cm dikke donker grijsbruine Ap2-horizont. Deze rust op een 14 cm dikke geelbruin grijze 2AE-horizont die geleidelijk overgaat in witte uitlogingshorizont (2Eg-horizont)). Deze sluit aan op een geelbruine, gevlekte/verbrokkelde klei-aanrijkingshorizont (2Btg/E-horizont). De textuur bestaat uit leem tot zandig leem.

Dit profiel komt overeen met het profiel P3AB gezet tijdens het proefsleuvenonderzoek. De bodemopbouw werd toen door de bodemkundige beschreven als een en matig slecht gedraineerde leembodem bestaande uit lemig colluviaal oppervlakkige horizont (Ap1 en Ap2) dat zich boven de resten van een ooit bewerkte zandlemige horizont (AE) bevindt. Daaronder een uitgesproken uitlogingshorizont (2Eg) met talrijke Fe-Mn concreties. De Eg horizont sluit aan op een gevlekte/verbrokkelde klei-aanrijkingshorizont (2Btg/E), met oxido-reductie vlekken te wijten aan stagnatie van water en duidelijke gebleekte tongen in polygonaal patroon.¹¹

¹¹ Devroe et al. 2020.

Figuur 11. Profiel P4 met aanduiding van de horizonten. ©LARES

horizont	diepte (cm)	beschrijving
Ap1-horizont	0 – 46	grijsbruin, homogeen, vochtig, leem, bouwvoor
Ap2-horizont	46-72	bruingrijs, wit gevlekt, vochtig, leem, oude akkerlaag
2AE	72-80	geelbruingrijs, wit gevlekt, vochtig, zandleem, mangaanspikkels, ijzerconcreties
2Eg	80-102	Grijswit, mangaanspikkels, ijzerconcreties, vochtig, zand leem
2Btg/E	102-126	geelbruin, met bleke tongen, vochtig, zandleem, mangaan spikkels, ijzerconcreties

Tabel 4. Overzicht aangetroffen bodemhorizonten in profiel P4.

Profiel P5 situeert zich in het westelijke uiteinde van werkput 3 en komt overeen met profiel P3 (fig. 12). Onder een 50 cm dikke donker bruingrijze bouwvoor situeert zich een geelbruine BA-horizont. Hieronder bevindt zich een geelbruine, geel gevlekte 2Bt-horizont die geleidelijk overgaat in een gele 2Bt/E-horizont.

Dit profiel correspondeert met het profiel P1AB uit het proefsleuvenonderzoek. Een goed gedraineerde leem- tot zandleembodem. De twee bovenste horizonten (Ap, BA) zijn bewerkt geweest en bestaan uit colluvium. Daarop volgt een

kleiaanrijkingshorizont (2Bt) in zandlemige horizont, die overgaat in een horizont waar bleke banden afgewisseld worden met meer kleirijke (2Bt/E).¹²

Figuur 12. Profiel P5 met aanduiding van de horizonten. ©LARES

horizont	diepte (cm)	beschrijving
Ap-horizont	0 – 50	grijsbruin, homogeen, vochtig, leem, bouwvoor
BA-horizont	50-72	geelbruin, homogeen, vochtig leem
2Bt-horizont	72-100	geelbruin, homogeen, vochtig, zandleem
2Bt/E-horizont	100-110	geel, homogeen, vochtig, zandleem

Tabel 5. Overzicht aangetroffen bodemhorizonten in profiel P5.

3.3 Sporen en structuren

3.3.1 Inleiding

Er zijn 111 aangetroffen, waarvan 53 paalkuilen, 35 kuilen, 2 grachten, 1 verstoring en 20 natuurlijke sporen (fig. 13).

Tijdens het veldwerk zijn er vijf structuren onderscheiden. Structuur 1 situeert zich in het oostelijke deel van werkput 1 en is een zespalige spieker. Structuur 2 en 3 bevinden zich in het oostelijke deel van werkput 2 en zijn eveneens zespalige spiekers. De vierde en vijfde structuur situeren zich in het centrale deel van werkput 3 en zijn een zes- en vierpalige spieker.

Daarnaast zijn er in het oostelijke deel nog enkele grote kuilen die zich kenmerken door een houtskool rijke vulling, brokken verbrande leem, kiezels en/of veel handgevormd aardewerk.

Tenslotte zijn in het westelijke deel van werkput 1 enkele recente kuilen gevonden die verband houden met een steenbakkersoven die 120 jaar geleden op het achterliggende perceel heeft gestaan (fig. 3.9). Het betreft leemwinningsputten en kuilen waarin assen

¹² Devroe et al. 2020.

en bouwkeramische brokstukken zijn ingezameld. Deze zijn door hun recente datering niet verder bestudeerd.

Hoofdgebouw	0
Bijgebouw	5
Palenrij	0
Kuilen	13

Tabel 6. Overzicht van de aantallen per structuurtype.

Tijdens de opgraving zijn twee soorten sporen aangetroffen, enerzijds een groep die op basis van vondsten in de metaaltijden dateert en anderzijds een groep die op basis van de vulling, aflijning en vondsten een recente datering krijgt. Deze recente sporen situeren zich vooral in het westelijke deel van het terrein. De sporen uit de metaaltijden situeren zich vooral in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied.

Structuur 1	metaaltijden
Structuur 2	metaaltijden
Structuur 3	metaaltijden
Structuur 4	metaaltijden
Structuur 5	metaaltijden

Tabel 7. Overzicht van de structuren met hun datering.

3.3.2 Catalogus van de structuren

In onderstaande catalogus worden de geïdentificeerde structuren beschreven volgens een aantal vooraf omschreven criteria. De structuren die gerelateerd zijn aan bewoning, zijn vooreerst ingedeeld in typen: plattegronden van bijgebouwen en kuilen.

De criteria volgens dewelke de structuren beschreven zijn, variëren volgens structuurtype. Voor de plattegronden van gebouwen (hoofd- dan wel bijgebouwen) wordt onder 'Onderzoek' de ligging van de plattegrond beschreven in het opgravingsgebied alsook de manier waarop de plattegrond is onderzocht. Dit omvat zowel de manier van opgraven als eventuele bijzondere aandachtspunten tijdens het onderzoek. Een voorbeeld van dit laatste is de bemonstering van paalkuilen. Vervolgens wordt kort vermeld wat de oriëntatie is van het gebouw. Onder 'constructie' zijn de numerieke gegevens van de plattegrond weergegeven, maar wordt ook een beschrijving gegeven van de plattegrond, de positie van de stijlen en de paalkuilen. De wanden worden beschreven als volgende criterium. Hierbij is niet alleen gekeken naar de lengtes van deze wanden, maar wordt ook beschreven hoe zij zich in het vlak manifesteerden (palenrijen, wandgreppels etc.). De ligging van de ingangen van de plattegronden, als deze herkend zijn, worden onder een volgend criterium beschreven. Hierbij is niet alleen gelet op de aanwezigheid van openingen in de wanden van een plattegrond, maar ook op de ligging van een kuil die een aanwijzing kan zijn voor een verdiepte doorgang. Indien er aanwijzingen zijn voor reparaties, bijvoorbeeld in de vorm van een dubbele paalkuil, wordt dit onder 'reparaties of verbouwingen' beschreven. Onder 'bijzondere elementen' worden zaken beschreven als de interne indeling van een plattegrond (in de vorm van inpandige

wanden), maar eventuele kelders, vloerresten etc. worden ook onder deze noemer geschaard. Onder het 'verdwijnen van het gebouw' wordt beschreven waaruit afgeleid kan worden wanneer een gebouw ophield te bestaan. Dit kan zijn omdat er een tweede gebouwplattegrond overheen ligt – wat erop wijst dat het eerste gebouw is afgebroken dan wel verdwenen is op het moment dat het tweede is gebouwd, of omdat er in de sporen van het gebouw aanwijzingen zijn gevonden voor bewuste afbraak. De 'datering' is het laatste criterium. Hieronder wordt een indicatie gegeven van de datering van de plattegrond, hetzij op basis van vondsten, hetzij op basis van stratigrafie en/of oversnijdingen met andere sporen, hetzij op basis van een absolute datering, of een combinatie van deze drie.

Voor kuilen zijn de criteria onderzoek, afmetingen, opvulling, vondsten en datering onder de loep genomen.

Plattegrond x (structuurnummer x)

- Onderzoek:
- Oriëntatie:
- Constructie:
- Wanden:
- Ingangen:
- Reparaties en verbouwingen:
- Bijzondere elementen:
- Verdwijnen van het gebouw:
- Datering:

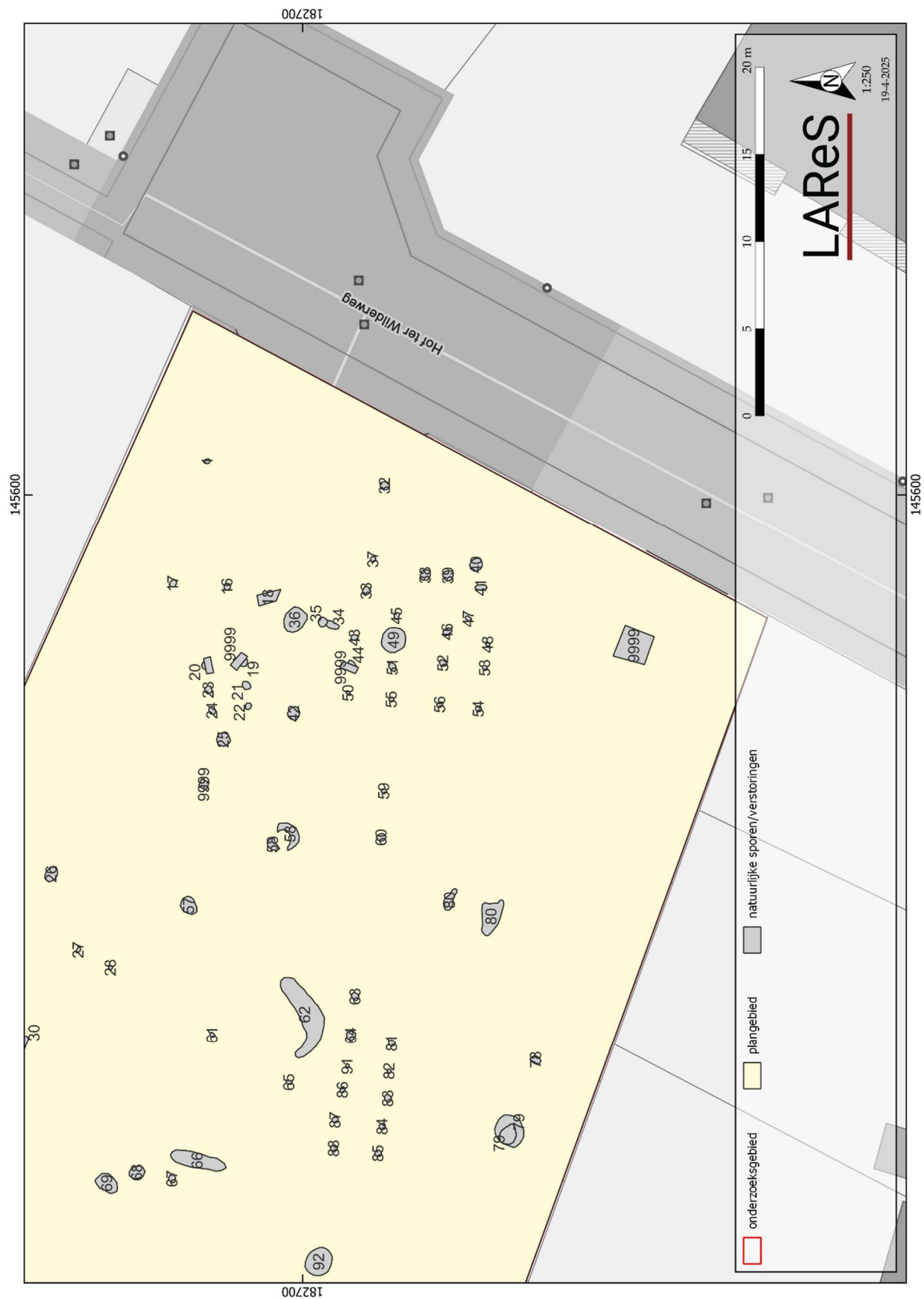

Figuur 13. Allesporenkaart. ©LAReS

Figuur 14. Allesporenkaart per type.©LARES

Figuur 15. Uitsnede ASK met spoornummers.

©LARES

3.3.1.1 Bijgebouwen uit de ijzertijd

Er zijn vijf bijgebouwen onderscheiden (fig. 3.10): structuur 1-5. Ondanks de vrij grote hoeveelheid aardewerk aangetroffen in de paalkuilen is het vrij moeilijk om de structuren te dateren. Het aangetroffen aardewerk is te fragmentarisch, te verweerd of bevat geen diagnostische informatie. Op basis van het aardewerk in de kuilen dat in de vroege tot midden-ijzertijd wordt gedateerd zijn de structuren waarschijnlijk gelijktijdig (ST1, 3, 4 & 5) of ouder (ST2).

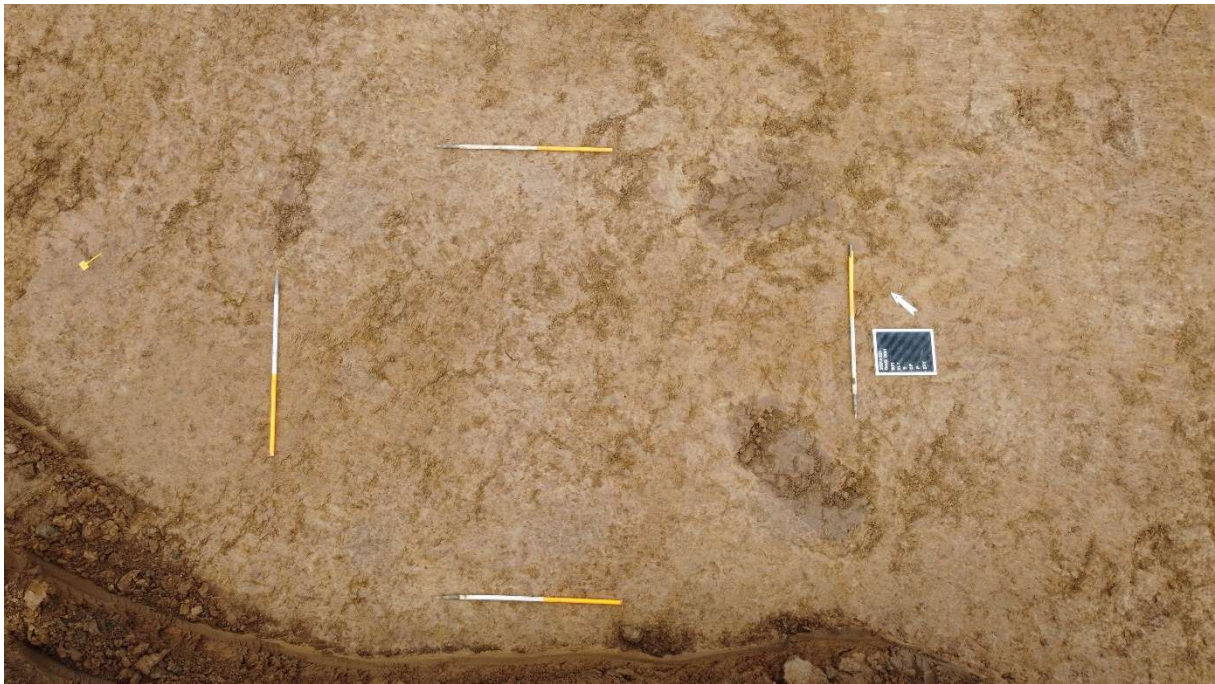

Figuur 16. Overzicht van de bijgebouwen uit de metaaltijden.

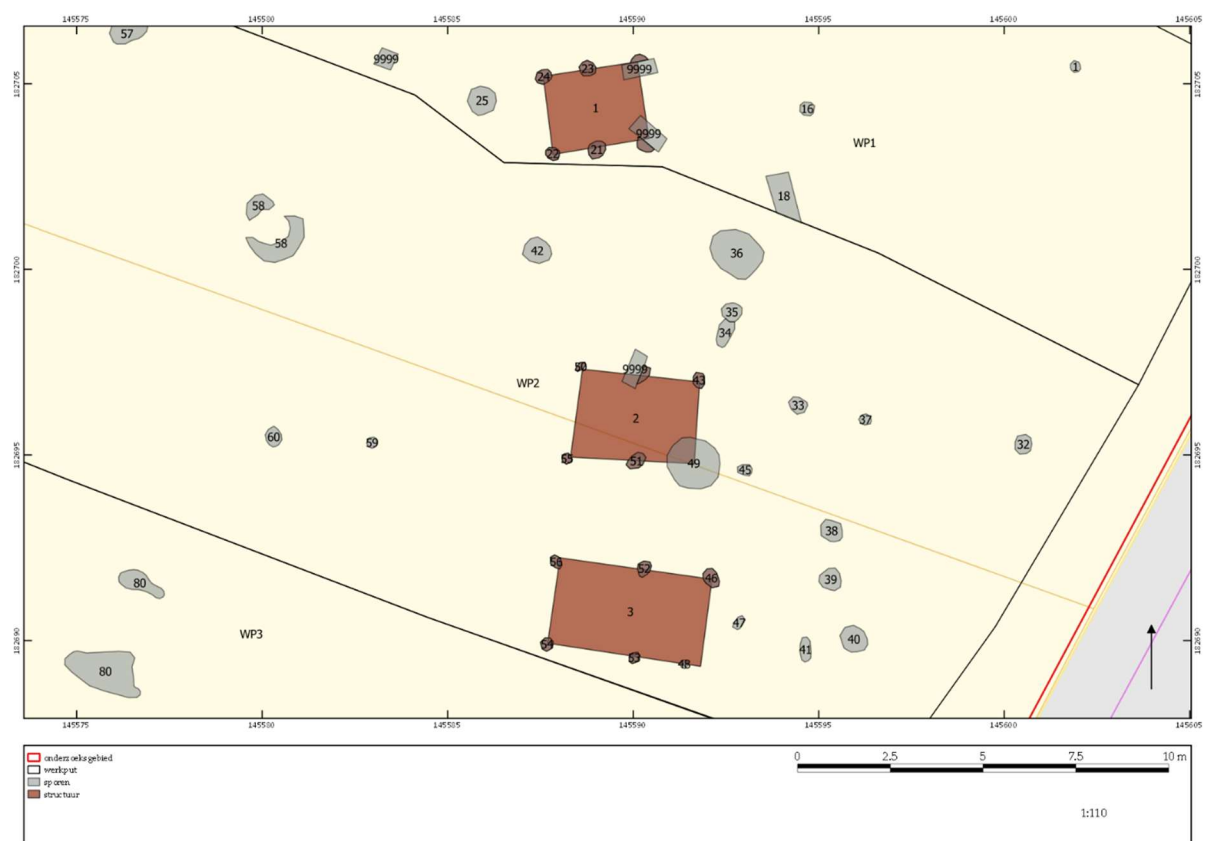
©LARES

Plattegrond 1 (structuurnummer 1: S19, 20, 21, 22, 23 en 24)

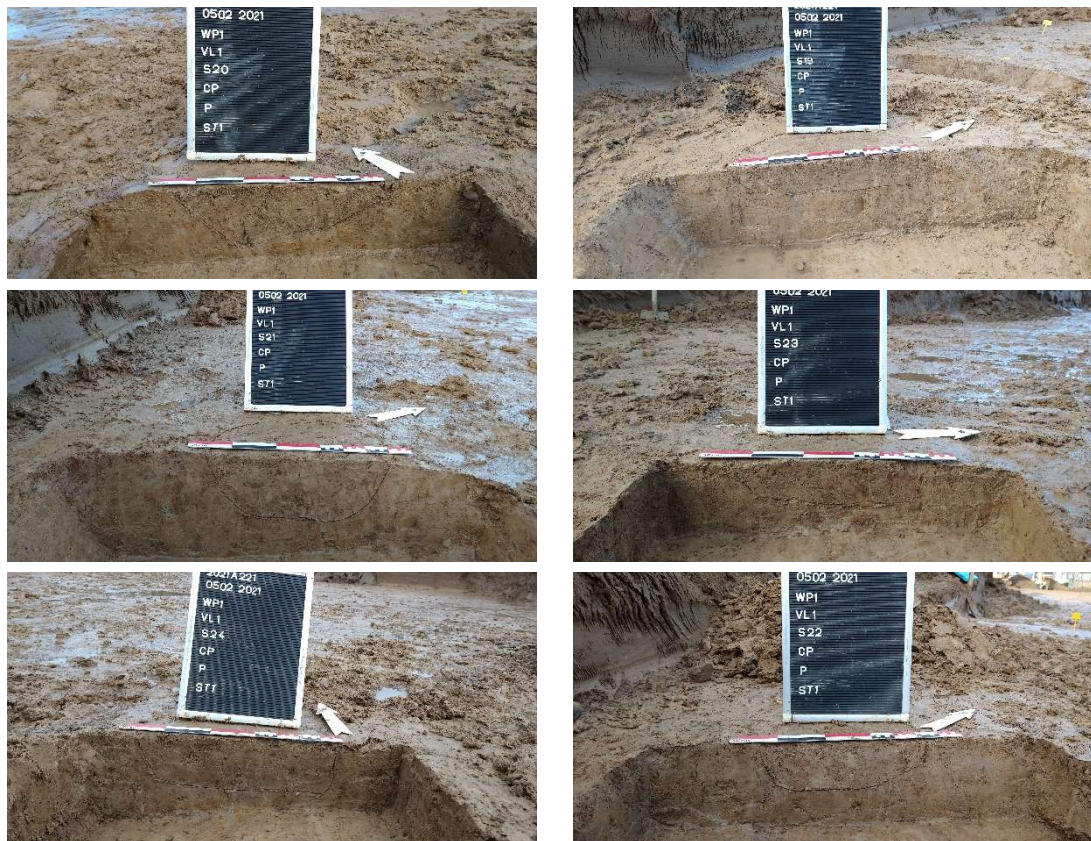
- **Onderzoek:** Deze spieker situeert zich in het oostelijke deel van werkput 1. De volledige plattegrond bestaat uit zes paalkuilen. Deze zijn omwille van hun oriëntatie niet in dezelfde richting gecoupeerd. De tweede helften van de sporen zijn uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Oriëntatie:** De plattegrond heeft een noordoost-zuidwest oriëntatie.
- **Constructie:** Het bijgebouw meet ca. 2,6 x 2,1 m. De palen bevinden zich ca. 1,2 m van elkaar. De diepte van de palen varieert tussen 10 en 16 cm. Dit is een verschil van 6 cm tussen de diepste en de minst diep gefundeerde paal.
- **Wanden:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond wandgreppels opgemerkt.
- **Ingangen:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond duidelijke ingangen herkend.
- **Reparaties en verbouwingen:** Op geen enkele plaats in de plattegrond zijn verbouwingsfases of reparaties herkend. Deze plattegrond representeert in zijn geheel één bouwfase.
- **Bijzondere elementen:** Er zijn geen bijzondere elementen herkend in de plattegrond.
- **Verdwijnen van het gebouw:** Uit de coupes zijn geen aanwijzingen gevonden om aan te nemen dat het gebouw ontmanteld is (uitgraafkuilen), noch zijn er sporen van verbranding gevonden. De reden voor het in onbruik geraken van dit gebouw kan daarom niet vastgesteld worden. In de sporen is een paalkern vastgesteld.
- **Datering:** In de paalkuil S23 is keramiek (V11) aangetroffen. Het gaat echter om een zeer verweerde handgevormde wandscherf die niet verder gedateerd kon worden. Op basis van het aardewerk in de kuilen in de buurt dat in de vroege tot midden-ijzertijd (zie hoofdstuk 3.4) wordt gedateerd is deze structuur waarschijnlijk gelijktijdig.

Figuur 17. Structuur 1 (werkput 1). ©LARES

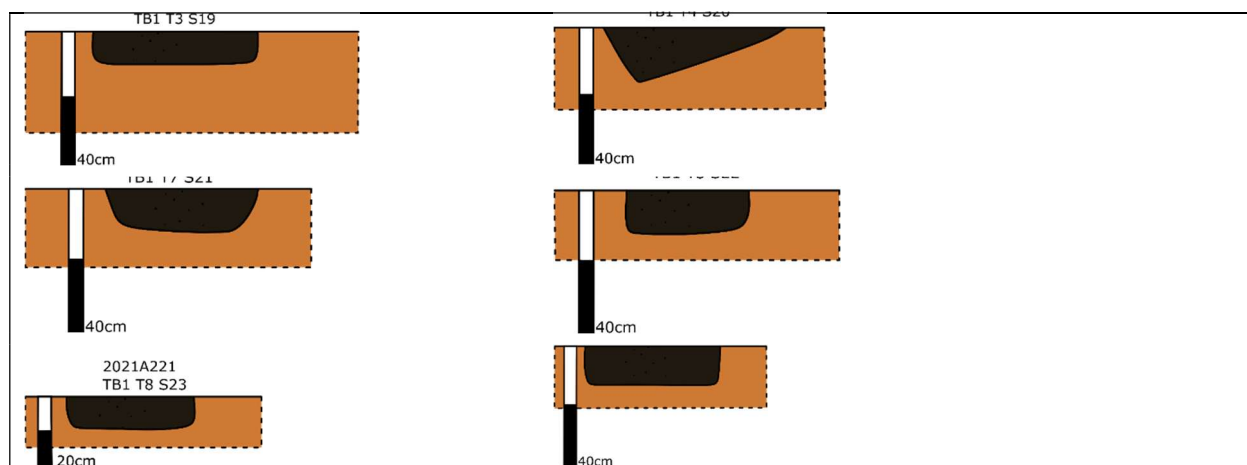

Figuur 18. Structuur 1, 2 en 3 (werkput 1 en 2). ©LARES

Figuur 19. Coupefoto's van de paalkuilen van structuur 1 (werkput 1).

©LARES

Figuur 20. Coupetekeningen van de paalkuilen van structuur 1 (werkput 1).

©LARES

Plattegrond 2 (structuurnummer 2: S43, 44, 50, 51 en 55)

- **Onderzoek:** Deze spieker bevindt zich in het oostelijke deel van werkput 2. Dit bijgebouw bestaat uit zes paalkuilen. De zesde paal is niet teruggevonden, deze bevond zich mogelijk ter hoogte van de grote kuil S49. Deze zijn omwille van hun oriëntatie niet in dezelfde richting gecoupeerd. De tweede helften van de sporen zijn uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Oriëntatie:** De plattegrond heeft een oost-west oriëntatie.

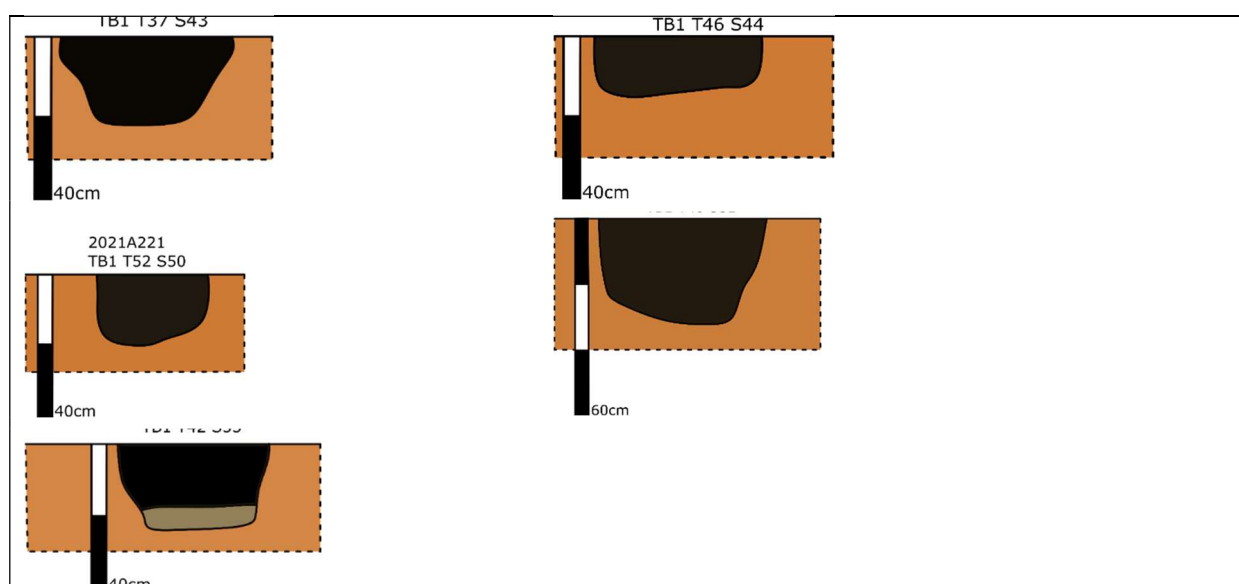
- **Constructie:** De spieker meet 3,3 x 2,3 m. De diepte van de palen varieert tussen 16 en 32 cm, wat een verschil van 16 cm is.
- **Wanden:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond wandgreppels opgemerkt.
- **Ingangen:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond duidelijke ingangen herkend.
- **Reparaties en verbouwingen:** Op geen enkele plaats in de plattegrond zijn verbouwingsfases of reparaties herkend. Deze plattegrond representeert in zijn geheel één bouwfase.
- **Bijzondere elementen:** Er zijn geen bijzondere elementen herkend in de plattegrond.
- **Verdwijnen van het gebouw:** Uit de coupes zijn geen aanwijzingen gevonden om aan te nemen dat het gebouw ontmanteld is (uitgraafkuilen), noch zijn er sporen van verbranding gevonden.
- **Datering:** In de paalkuilen S51 en S55 is een grote hoeveelheid aardewerk (V44, 52, 45 en 47) aangetroffen. De meeste fragmenten geven niet veel diagnostische informatie. Het randfragment maakt mogelijk deel uit van een licht gesloten kom of hoge pot, maar door het ontbreken van het volledige profiel is het onduidelijk hoe het profiel verder loopt. In paalkuil S55 is een object gevonden in gebakken leem. Het bestaat uit een soort van constructie met gaten in gebakken leem, mogelijk fragmenten van een soort oventje (zie hoofdstuk 3.4.2). Mogelijk is deze structuur ouder dan kuil S49 aangezien de zesde paal van deze structuur door deze kuil wordt oversneden, maar het is niet zeker dat of hier een zesde paal zat. Het aardewerk uit kuil S49 dateert uit de vroege/midden-ijzertijd waardoor de structuur mogelijk ouder is.

Figuur 21. Coupefoto's van de paalkuilen van structuur 2 (werkput 2).

©LARES

Figuur 22. Coupetekeningen van de paalkuilen van structuur 2 (werkput 2).

©LARES

Plattegrond 3 (structuurnummer 3: S46, 52, 53, 54 en 56)

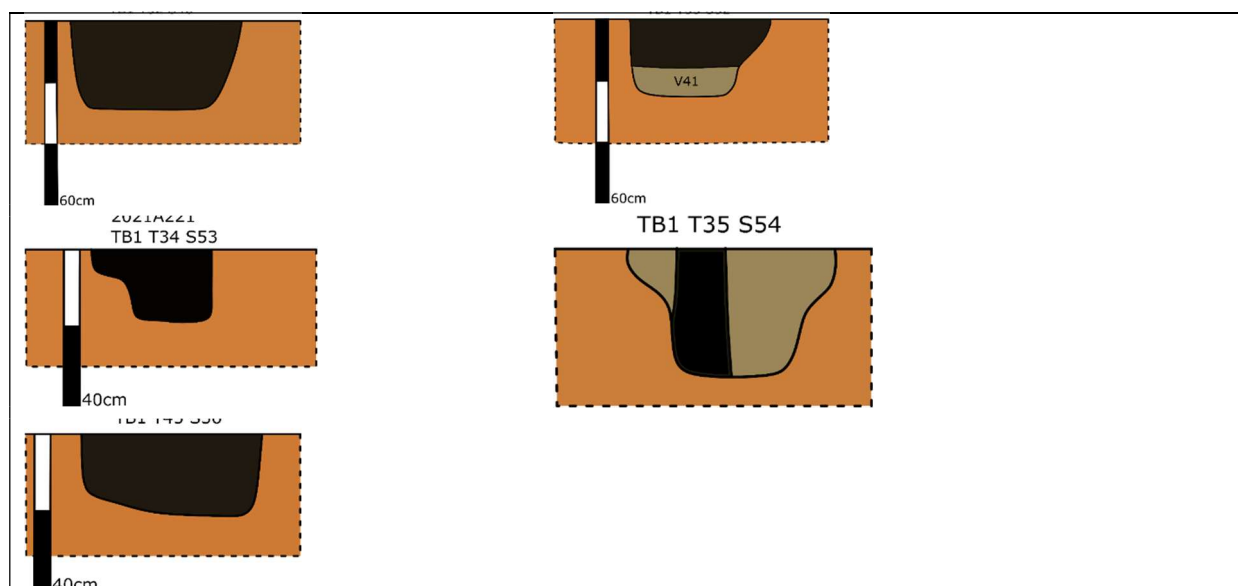
- **Onderzoek:** Dit bijgebouw bevindt zich in het oostelijke deel van werkput 2 en is mogelijk een zespalige spieker. De volledige plattegrond bestaat uit vijf palen. De zesde paal is mogelijk niet bewaard. Deze palen zijn omwille van de oriëntatie in een andere richting gecoupeerd. De tweede helften van de sporen zijn uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Oriëntatie:** De plattegrond heeft een oost-west oriëntatie.
- **Constructie:** Het bijgebouw meet 4,1 op 2,2 m. De diepte van de palen varieert tussen 18 en 26 cm, een verschil van 8 cm.
- **Wanden:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond wandgreppels opgemerkt.
- **Ingangen:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond duidelijke ingangen herkend.
- **Reparaties en verbouwingen:** Op geen enkele plaats in de plattegrond zijn verbouwingsfases of reparaties herkend. Deze plattegrond representeert in zijn geheel één bouwfase.
- **Bijzondere elementen:** Er zijn geen bijzondere elementen herkend in de plattegrond.
- **Verdwijnen van het gebouw:** Uit de coupes zijn geen aanwijzingen gevonden om aan te nemen dat het gebouw ontmanteld is (uitgraafkuilen), noch zijn er sporen van verbranding gevonden.
- **Datering:** Uit de paalkuilen S52 en S54 kwam aardewerk (V41 en V42) aan het licht maar dit kon niet goed gedateerd worden. Opvallend is kuil S47 die zich ten oosten van deze structuur bevindt (zie verder paragraaf 3.3.1.2). In deze kuil is een bijna volledig potje aangetroffen (zie verder paragraaf 3.3.4.2) en dateert in de vroege en midden-ijzertijd dateert. Mogelijk gaat het om een rituele depositie die bij deze structuur behoort.

Figuur 23. Coupefoto's van de paalkuilen van structuur 3 (werkput 2).

©LARES

Figuur 24. Coupetekeningen van de paalkuilen van structuur 3 (werkput 2).

©LARES

Plattegrond 4 (structuurnummer 4: S64, 81, 82, 83, 86 en 91)

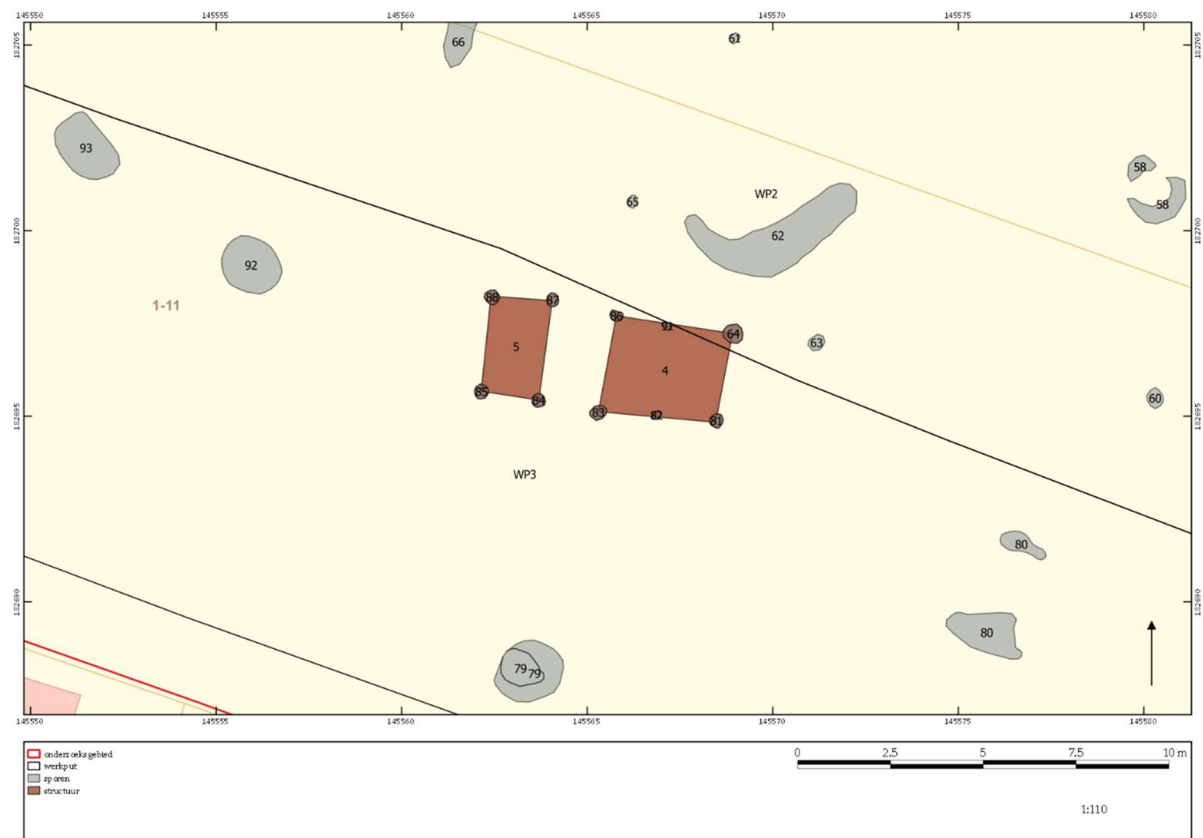
- **Onderzoek:** Dit bijgebouw bevindt zich op de grens tussen de werkputten 2 en 3. Het is een zespalige spieker waarvan de palen omwille van de oriëntatie in een andere richting zijn gecoupeerd. De tweede helften van de sporen zijn uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Oriëntatie:** De plattegrond heeft een oost-west oriëntatie.
- **Constructie:** Het bijgebouw meet 3,3 op 2,6 m. De diepte van de palen varieert tussen 26 en 36 cm, een verschil van 10 cm.

- **Wanden:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond wandgreppels opgemerkt.
- **Ingangen:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond duidelijke ingangen herkend.
- **Reparaties en verbouwingen:** Op geen enkele plaats in de plattegrond zijn verbouwingsfases of reparaties herkend. Deze plattegrond representeert in zijn geheel één bouwfase.
- **Bijzondere elementen:** Er zijn geen bijzondere elementen herkend in de plattegrond.
- **Verdwijnen van het gebouw:** Uit de coupes zijn geen aanwijzingen gevonden om aan te nemen dat het gebouw ontmanteld is (uitgraafkuilen), noch zijn er sporen van verbranding gevonden.
- **Datering:** In de stalen V87 en V89 is keramiek aangetroffen. Daarnaast kwam in de paalkuil S81 ook aardewerk (V77) aan het licht. Het aardewerk kon echter niet gedateerd worden. Op basis van het aardewerk in de kuilen in de buurt dat in de vroege tot midden-ijzertijd (zie hoofdstuk 3.4) wordt gedateerd is deze structuur waarschijnlijk gelijktijdig.

Figuur 25. Structuur 4 & 5 (werkput 2-3).

©LARES

Figuur 26. Structuur 4 & 5 (werkput 2-3).

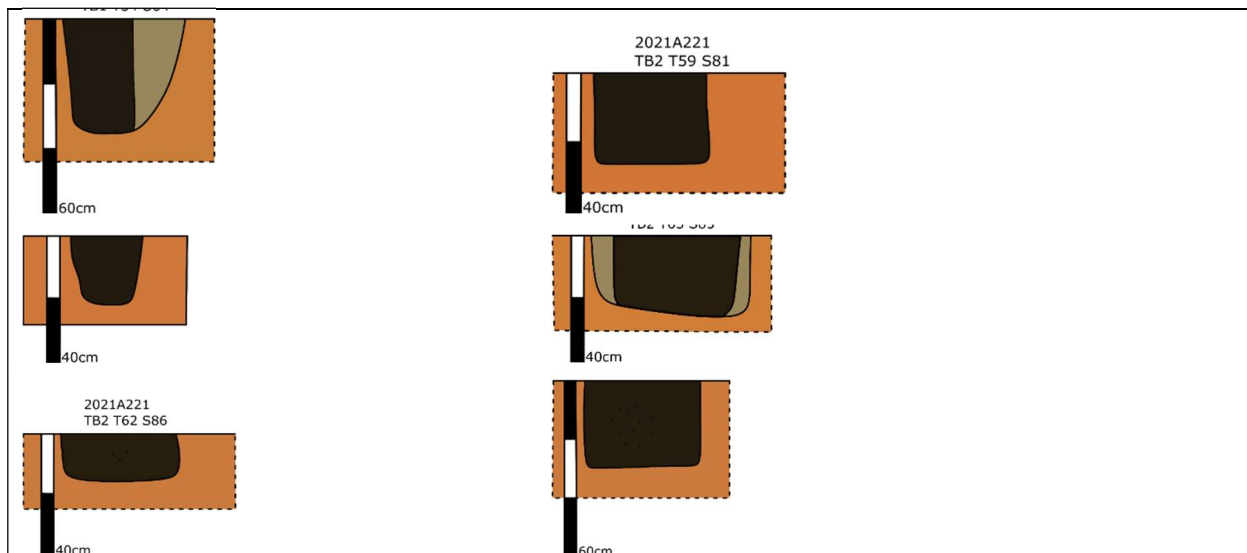
©LARES

Figuur 27. Coupefoto's van de paalkuilen van structuur 4 (werkput 2-3).

©LARES

Figuur 28. Coupetekeningen van de paalkuilen van structuur 4 (werkput 2-3).

©LARES

Plattegrond 5 (structuurnummer 5: S84, 85, 87 en 88)

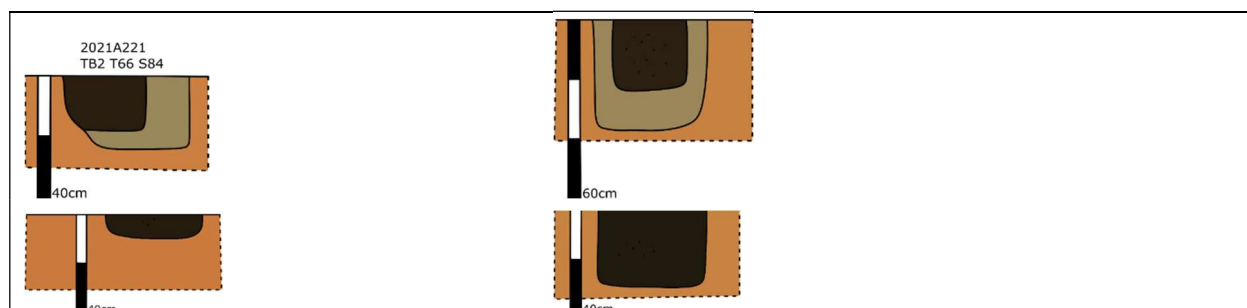
- **Onderzoek:** Dit bijgebouw bevindt zich centraal, langs de noordelijke rand van werkput 3. Het is een vierpalige spieker waarvan de palen allemaal in dezelfde richting zijn gecoupeerd. De tweede helften van de sporen zijn uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Oriëntatie:** De plattegrond heeft wegens de min of meer vierkante vorm niet echt een oriëntatie.
- **Constructie:** Het bijgebouw meet 2,6 op 1,5 m. De diepte van de palen varieert tussen 10 en 38 cm, een verschil van 28 cm.
- **Wanden:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond wandgreppels opgemerkt.

- **Ingangen:** Er werden op geen enkele plaats in de plattegrond duidelijke ingangen herkend.
- **Reparaties en verbouwingen:** Op geen enkele plaats in de plattegrond zijn verbouwingsfasen of reparaties herkend. Deze plattegrond representeert in zijn geheel één bouwfase.
- **Bijzondere elementen:** Er zijn geen bijzondere elementen herkend in de plattegrond.
- **Verdwijnen van het gebouw:** Uit de coupes zijn geen aanwijzingen gevonden om aan te nemen dat het gebouw ontmanteld is (uitgraafkuilen), noch zijn er sporen van verbranding gevonden.
- **Datering:** Uit de vier paalkuilen is een bulkstaal (V90, 91, 84 en 93) ingezameld. In het staal V90 zat aardewerk, en in V91 metaal en verbrande leem. Daarnaast kwam in de paalkuil S88 ook aardewerk (V74) en steen (V73) aan het licht. Het aardewerk kon echter niet worden gedateerd. Op basis van het aardewerk in de kuilen in de buurt dat in de vroege tot midden-ijzertijd (zie hoofdstuk 3.4) wordt gedateerd is deze structuur waarschijnlijk gelijktijdig.

Figuur 29. Coupefoto's van de paalkuilen van structuur 5 (werkput 3).

©LARES

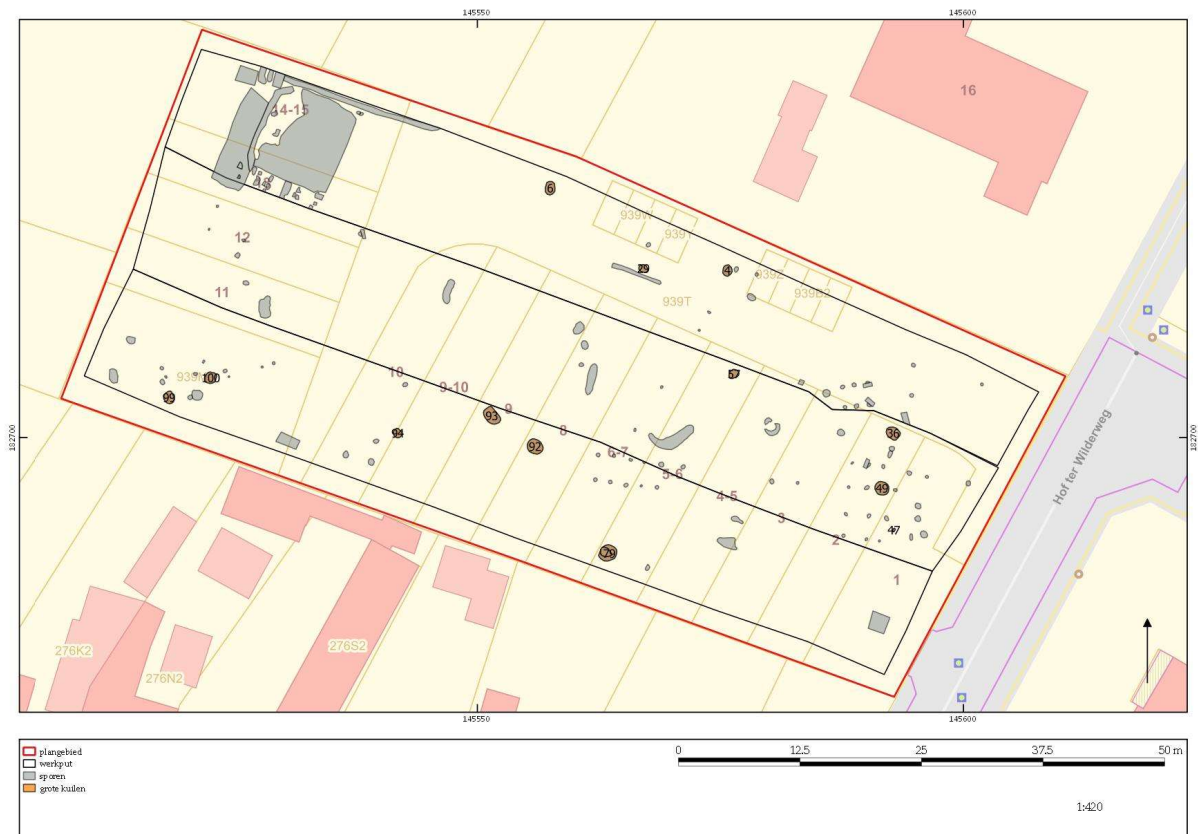

Figuur 30. Coupetekeningen van de paalkuilen van structuur 5 (werkput 3).

©LARES

3.3.1.3 Kuilen

Daarnaast zijn er nog enkele grote kuilen die zich kenmerken door een vulling met veel houtskoolspikkels, brokken verbrande leem, kiezels en/of veel handgevormd aardewerk (fig. 31).

Figuur 31. Allesporenkaart met aanduiding van de grote kuilen.

©LARES

Kuil S4:

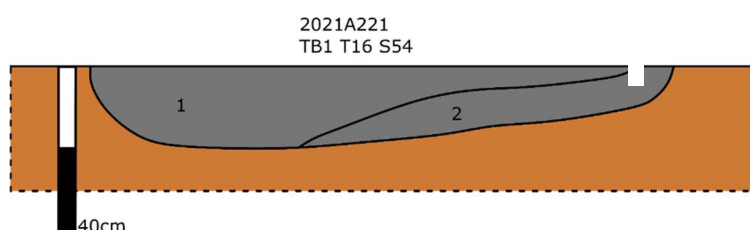
- **Onderzoek:** Kuil S4 ligt centraal in werkput 1. Deze kuil is tijdens het couperen opnieuw geregistreerd op een tweede vlak omdat de kern duidelijker zichtbaar werd. De tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 110 cm op 98 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag. Hij bevat twee verschillende vullingen. De eerste vulling bestaat uit grijsbruin zandig leem. De tweede vulling bestaat uit donker grijszwart zandig leem. Deze onderste vulling bevat veel houtskool spikkels, brokjes verbrande leem, verbrand bot en keitjes.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat bot (V17), keramiek (V18 en V34) en steen (V19, V38 en V110). Er zijn ook twee bulkmonsters ingezameld (V25 en V33).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 32. Spoor- en coupefoto van kuil S4 (werkput 1).

©LARES

Figuur 33. Coupetekening van kuil S4 (werkput 1).

©LARES

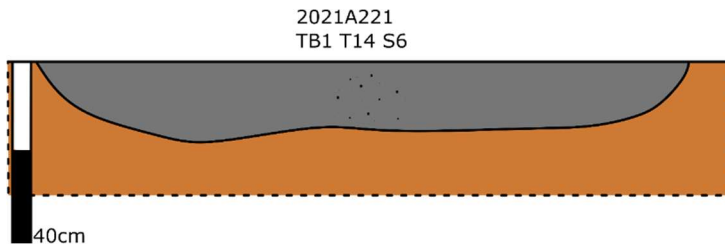
Kuil S6:

- **Onderzoek:** Kuil S6 ligt centraal in werkput 1. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 130 cm op 100 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit grijsbruin zandig leem en bevat veel houtskool spikkels.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat keramiek (V12 en V15), steen (V40) en houtskool (V14).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 34. Spoor- en coupefoto van kuil S6 (werkput 1).

©LARES

Figuur 35. Coupetekening van kuil S4 (werkput 1).

©LARES

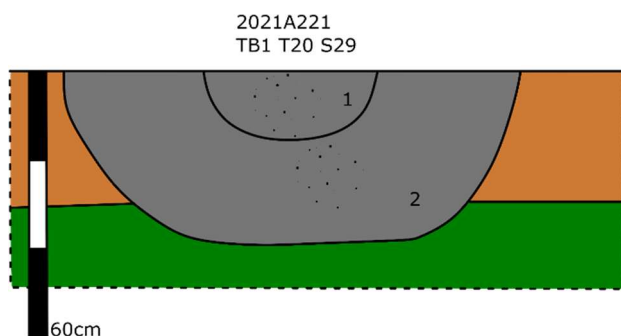
Kuil S29:

- **Onderzoek:** Kuil S26 ligt centraal in werkput 1. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 94 cm op 79 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat twee vullingen. De eerste vulling bestaat uit licht grijszwart zandig leem en bevat houtskoolspikkels. De tweede vulling is donker grijszwart zandig leem en bevat veel houtskool, verbrande leem en keitjes.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat bot (V39), keramiek (V26) en steen (V29). Er is ook een bulkmonster ingezameld (V28).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 36. Spoor- en coupefoto van kuil S29 (werkput 1).

©LARES

Figuur 37. Coupetekening van kuil S29 (werkput 1).

©LARES

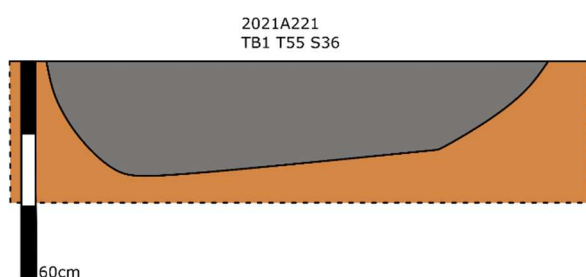
Kuil S36:

- **Onderzoek:** Kuil S36 ligt in het oostelijke deel van werkput 2. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 140 cm op 110 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit licht bruingrijs zandig leem en bevat veel mangaan spikkels en ijzerconcreties.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat keramiek (V70) en houtskool (V71). Daarnaast is uit dit spoor ook een bulkmonster (V69) ingezameld.
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar op basis van gelijkenissen met de andere kuilen is deze mogelijk gelijktijdig.

Figuur 38. Spoor- en coupefoto van kuil S36 (werkput 2).

©LARES

Figuur 39. Coupetekening van kuil S36 (werkput 2).

©LARES

Kuil S47:

- **Onderzoek:** Kuil S47 ligt in het oostelijke deel van werkput 2, net ten oosten van structuur 4. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele

veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.

- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 38 cm op 21 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag. Hij bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit licht grijsbruin zandig leem en bevat veel mangaan spikkels.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat een potje in keramiek (V46).
- **Datering:** In deze kuil is een bijna volledig potje aangetroffen (zie verder paragraaf 3.3.4.2) en dateert in de vroege en midden-ijzertijd. Mogelijk gaat het om een rituele depositie die bij structuur 3 behoort.

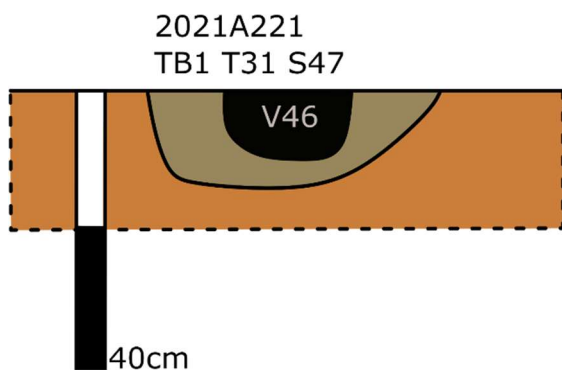
Figuur 40. Spoorfoto van kuil S47 (werkput 2).

©LARES

Figuur 41. Coupefoto van kuil S47 (werkput 2).

©LARES

Figuur 42. Coupetekening van kuil S47 (werkput 2).

©LARES

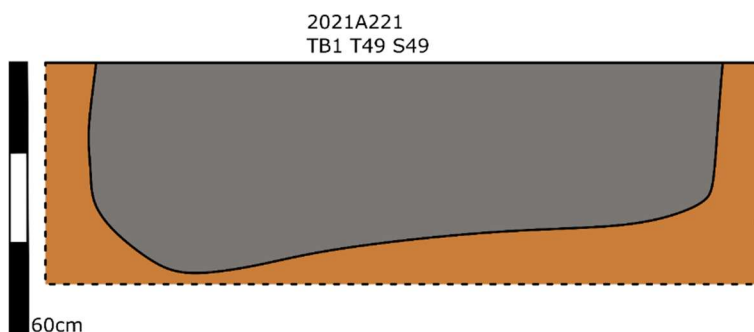
Kuil S49:

- **Onderzoek:** Kuil S49 ligt in het oostelijke deel van werkput 2. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 149 cm op 136 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit licht grijsbruin zandig leem en bevat veel mangaan spikkels.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat keramiek (V43, V64 en V67), metaal (V108), verbrande leem (V111) en houtskool (V68). Daarnaast is ook een bulkmonster (V66) ingezameld.
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 43. Spoor- en coupefoto van kuil S49 (werkput 2).

©LARES

Figuur 44. Coupetekening van kuil S49 (werkput 2).

©LARES

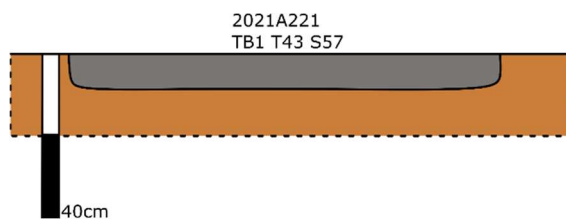
Kuil S57:

- **Onderzoek:** Kuil S57 ligt centraal in werkput 2. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 105 cm op 82 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag. Hij bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit licht grijsbruin zandig leem en bevat veel mangaan spikkels en enkele brokjes verbrande leem.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat keramiek (V65).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 45. Spoor- en coupefoto van kuil S57 (werkput 2).

©LARES

Figuur 46. Coupetekening van kuil S57 (werkput 2).

©LARES

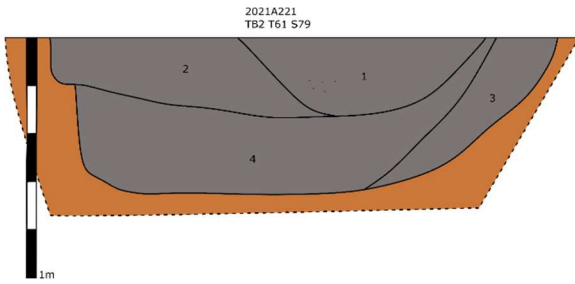
Kuil S79:

- **Onderzoek:** Kuil S79 ligt centraal in werkput 3. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 174 cm op 167 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag. Hij bevat vier vullingen. De eerste en jongste vulling bestaat uit grijsbruin zandig leem en bevat naast mangaan en houtskoolspikkels ook aardewerk. De tweede vulling is bruingrijs en de derde vulling is geelbruin. De vierde vulling is bruingrijs.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat keramiek (V72 en V82) en steen (V114).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 47. Spoor- en coupefoto van kuil S79 (werkput 3).

©LARES

Figuur 48. Coupetekening van kuil S79 (werkput 3).

©LARES

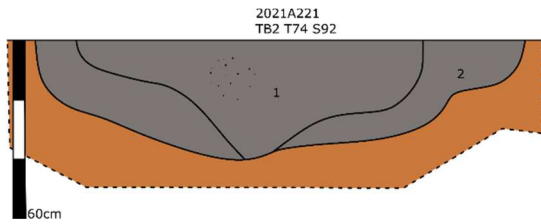
Kuil S92:

- **Onderzoek:** Kuil S92 ligt centraal in werkput 3. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 166 cm op 144 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag. Hij bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit grijsbruin zandig leem en bevat houtskoolspikkels, brokjes verbrande leem, aardewerk en keitjes.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat veel keramiek (V81 en 100), steen (V109, 113 en 115) en verbrande leem (V112).
- **Datering:** Het aardewerk kan toegeschreven worden aan minstens zeven individuen. De enkele randfragmenten kunnen toegeschreven worden aan het vormtype 52. Dit is een licht gesloten kom, met knikloze overgang van buik naar schouder boven halve hoogte en een korte hals. De schouder is steil en de hoek tussen schouder en rand vrij stomp. Het betreft hier een van de meest algemene potvormen, met een terugval in de vroege- en midden-ijzertijd (zie paragraaf 3.4.2).

Figuur 49. Spoor- en coupefoto van kuil S92 (werkput 3).

©LARES

Figuur 50. Coupetekening van kuil S92 (werkput 3).

©LARES

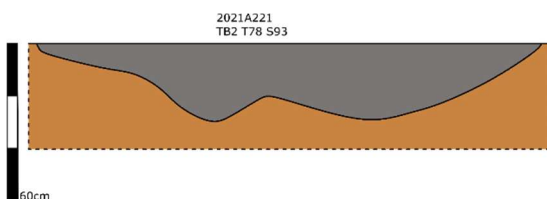
Kuil S93:

- **Onderzoek:** Kuil S93 ligt centraal in werkput 3. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 195 cm op 124 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit bruingrijs zandig leem en bevat naast mangaan spikkels ook aardewerk.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat vrij veel keramiek (V79 en V98) en steen (V80 en V99).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 51. Spoor- en coupefoto van kuil S93 (werkput 3).

©LARES

Figuur 52. Coupetekening van kuil S93 (werkput 3).

©LARES

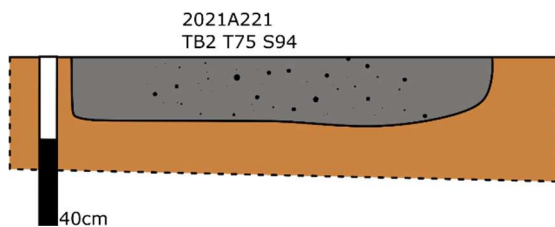
Kuil S94:

- **Onderzoek:** Kuil S94 ligt centraal in werkput 3. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 89 cm op 81 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.

- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit donker grijsbruin zandig leem en bevat naast mangaan spikkels ook houtskool.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat veel keramiek (V96), steen (V95) en houtskool (V97).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 53. Spoor- en coupefoto van kuil S94 (werkput 3). ©LARES

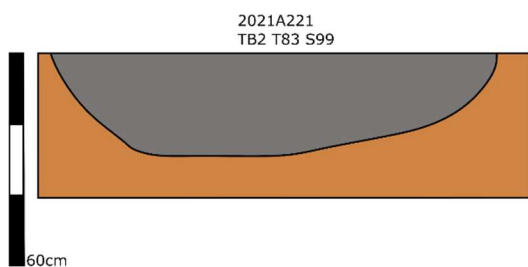
Figuur 54. Coupetekening van kuil S94 (werkput 3). ©LARES

Kuil S99:

- **Onderzoek:** Kuil S93 ligt in het westelijke deel van werkput 3. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 119 cm op 99 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit donker grijsbruin zandig leem en bevat naast mangaan spikkels ook houtskoolspikkels en brokjes verbrande leem.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat vrij veel keramiek (V102).
- **Datering:** Op basis van de vondsten kon de kuil niet gedateerd worden, maar behoren mogelijk tot dezelfde bewoningsfase, vroege/midden-ijzertijd.

Figuur 55. Spoor- en coupefoto van kuil S99 (werkput 3). ©LARES

Figuur 56. Coupetekening van kuil S99 (werkput 3).

©LARES

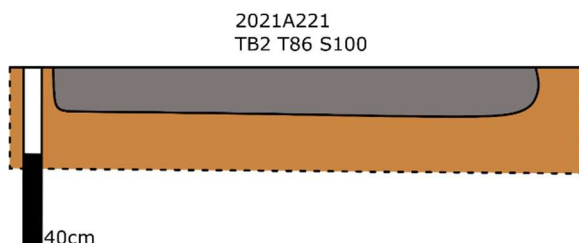
Kuil S100:

- **Onderzoek:** Kuil S100 ligt in het westelijke deel van werkput 3. Deze kuil is gecoupeerd en de tweede helft van het spoor is uitgeschaafd waarbij zowel aandacht is geschonken aan eventuele veranderingen in vorm en vulling, als aan het verzamelen van vondsten en het nemen van stalen.
- **Afmetingen:** De kuil meet ca. 140 cm op 113 cm en heeft een ovale vorm in het vlak.
- **Opvulling:** De aflijning van de kuil in het vlak is vaag en de kuil bevat één vulling. Deze vulling bestaat uit bruingrijs zandig leem en bevat naast mangaan spikkels ook spikkels verbrande leem.
- **Vondsten:** Deze kuil bevat veel keramiek (V78 en V102).
- **Datering:** Kuil S100 bevat veel keramiek. Het handgevormd aardewerk bestaat naast 18 brokjes sterk verweerd aardewerk uit zeven wandscherven en één randfragment. Het randfragment sluit aan bij het type B3. Deze rand met spitse verdikking aan de buitenzijde dateert in de eerste helft van de midden-ijzertijd (zie paragraaf 3.4.2).

Figuur 57. Spoor- en coupefoto van kuil S100 (werkput 3).

©LARES

Figuur 58. Coupetekening van kuil S100 (werkput 3).

©LARES

3.3.1.1 Leemwinningskuilen en afoalkuilen uit de nieuwe tijd

In het noordwestelijke deel van het terrein zijn enkele grote kuilen aangetroffen. Deze zijn rechthoekig en liggen geclusterd. De kuilen tekenen zich af als grijsbruine lemige

kuilen in de lemig bruine ondergrond. In de vulling zijn talkrijke bakstenen brokstukken gevonden. Sommige kuilen vertonen daarnaast ook assen in de vulling. In doorsnede zijn de kuilen zeer grillig van vorm.

Figuur 59. Vlakfoto's S10 en S15 in werkput 1. ©LARES

3.4 Vondsten

3.4.1 Algemeen

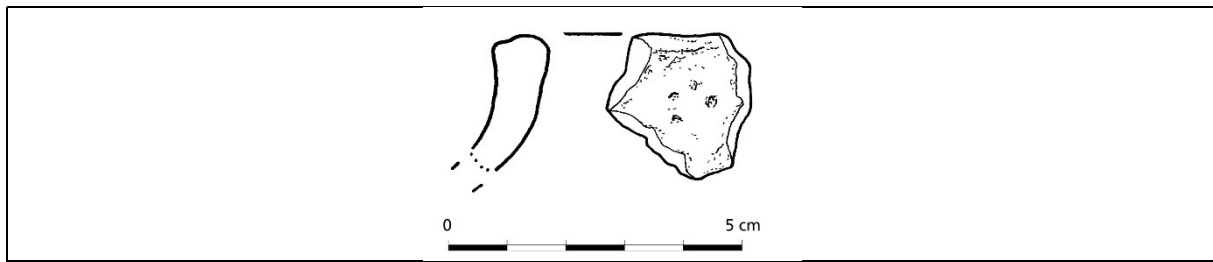
In totaal zijn 115 vondstnummers uitgedeeld, die telkens aan een spoor of aan een bodemhorizont zijn toegeschreven. Het gaat om 268 fragmenten aardewerk (55 vondstnummers), 48 stenen artefacten, al dan niet menselijk (17 vondstnummers), 1 metalen object, 2 botfragmenten, 21 stukjes verbrande leem (2 vondstnummers), en enkele kleine houtfragmenten. Er zijn 9 vondstnummers uitgedeeld aan houtskool en 144 aan zeefstalen.

Het vaatwerk omvat voornamelijk handgevormd aardewerk (#253). Daarnaast zijn nog enkele fragmenten steengoed en rood aardewerk aangetroffen (#7). Het vondstmateriaal wijst op een menselijke aanwezigheid binnen het onderzoeksgebied in de periode van de metaaltijden en de nieuwe/nieuwste tijd. Het recent aardewerk (rood aardewerk en steengoed) is afkomstig uit de leemwinningskuilen. Er wordt voornamelijk gefocust op het handgevormd aardewerk en de stenen objecten.

3.4.2 Vondsten uit structuren

In een van de paalkuilen van structuur 1 is één wandscherf aangetroffen. Dit fragment kenmerkt zich door een ORO-bakproces maar is sterk verweerd.

Opvallend is de grote hoeveelheid aardewerk in de paalkuilen S51 (#14) en S52 (#17). In paalkuil S51 gaat het over minstens twee individuen (V52). Van een eerste individu zijn vier wandscherven en één bodemfragment teruggevonden. De fragmenten zijn niet passend maar hebben wel een gelijkaardig baksel. De scherven hebben een dikte van 9,5 mm, zijn gebakken volgens het OR-bakproces en hebben een ruwe buitenzijde. Het tweede individu kenmerkt zich door één randscherf (fig. 60) en twee wandscherven. Deze zijn eveneens niet passend maar zijn door het gelijkaardige baksel aan eenzelfde individu toegewezen. Deze OR-gebakken scherven hebben een dikte van 5 mm. Het randfragment maakt mogelijk deel uit van een licht gesloten kom of hoge pot, maar door het ontbreken van het volledige profiel is het onduidelijk hoe het profiel verder loopt. Daarnaast is nog een bodemfragment (V44) aangetroffen. Hiervan is de binnenzijde sterk verweerd en afgeschilferd ter hoogte van de bodem. In paalkuil S55 is een object gevonden in gebakken leem. Het bestaat uit een soort van constructie met gaten in gebakken leem (V45). Het gaat hier mogelijk om een soort van oventje. Tenslotte zijn er in beide paalkuilen nog een zestal sterk verweerde brokjes aardewerk aangetroffen. Hieruit kon geen verdere informatie maar worden uitgehaald.

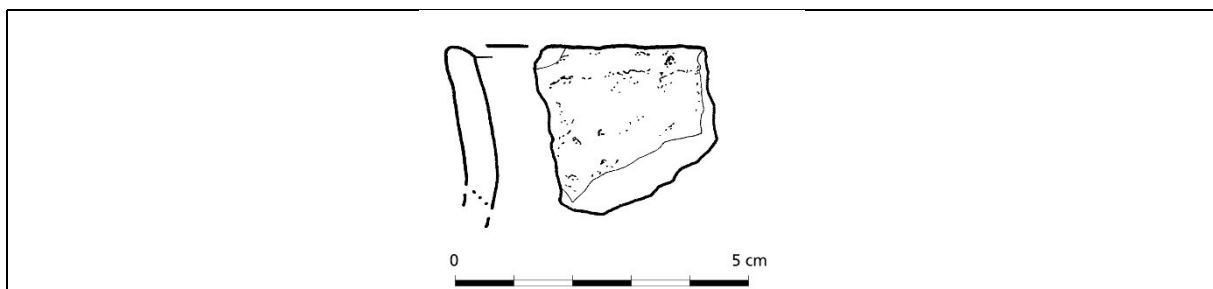

Figuur 60. Vondsttekening V52.

©LARES

Bij structuur 3 is er aardewerk aangetroffen in de paalkuilen S52 en S54. In de paalkuil S52 zaten acht aardewerk fragmenten die mogelijk toebehoorden aan drie individuen. Van een eerste individu zijn vier passende ruwwandige wandscherven teruggevonden, de scherven hebben een dikte van 9 mm en kenmerken zich door een OR-bakproces. Van een tweede individu zijn twee sterk verweerde ORO-wandscherven teruggevonden. Verder is er nog één reducerend gebakken wandscherf met een dikte van 12 tot 14 mm aangetroffen. Tenslotte is er nog brok aardewerk teruggevonden die te sterk verweerd is om nog meer informatie te krijgen. V42 niet teruggevonden.

In structuur 4 zaten er in paalkuil S81 vijf fragmenten handgevormd aardewerk. Er is één randfragment (V87, fig. 61) aangetroffen. Deze scherv is reducerend gebakken en heeft een dikte van 6 mm. Het randfragment maakt mogelijk deel uit van een licht gesloten kom of hoge pot, maar door het ontbreken van het volledige profiel is het onduidelijk hoe het profiel verder loopt. Verder is er ook één wandscherf (mogelijk bodem) aangetroffen (V77). Deze scherv is oxiderend gebakken en heeft een dikte van 7 mm. Tenslotte zijn er nog drie brokken aardewerk aangetroffen waaruit geen verdere informatie kon worden uitgehaald.

Figuur 61. Vondsttekening V87.

©LARES

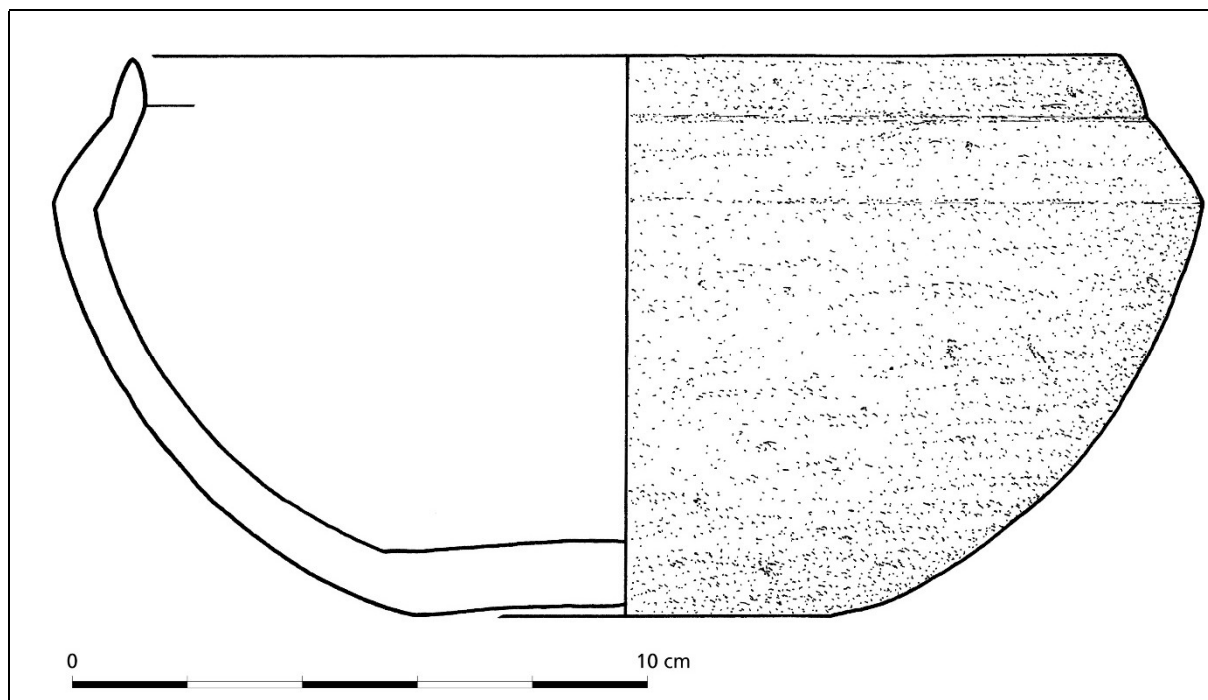
Kuil S4 bevat bot (V17), keramiek en steen. Het handgevormd aardewerk bestaat uit twee wandscherven, het ene is ruwwandig, oxiderend gebakken en heeft een dikte van 14 mm (V18), het andere is reducerend gebakken en heeft een dikte van 4,5 mm (V34). Tenslotte is er nog een onbepaalde brokje aardewerk aangetroffen. De stenen voorwerpen bestaan uit drie silexfragmenten en een fragment van een keitje. Het eerste silexfragment is een verbrande decortificatie afslag (V19). De andere twee zijn eveneens verbrand maar verder onbepaald (V110). Tenslotte is er in deze kuil ook een fragment van een keitje aangetroffen (V38).

Kuil S6 bevat keramiek (V12 en V15), steen (V40) en houtskool (V14). Het handgevormd aardewerk bestaat uit zes wandscherven, waarvan één oxiderend gebakken, en vier reducerend gebakken. Twee hiervan zijn passend. De dikte varieert tussen 5 en 8 mm. De laatste wandscherf is te verweerd om er nog meer informatie uit te halen. Tenslotte is er een mogelijk verbrand fragment van een keitje aangetroffen.

Kuil S29 bevat verbrand bot (V39), keramiek (V26) en steen (V29). Het handgevormd aardewerk bestaat uit drie wandscherven. Eén wandscherf met een dikte van 18 mm kenmerkt zich door een OR-bakproces en heeft een duidelijke steengruis magering. De andere twee wandscherven behoren op basis van het baksel mogelijk tot eenzelfde individu. Ze zijn OR-gebakken en hebben een dikte van 7,5 mm. De stenen objecten bestaan uit drie gefragmenteerde keitjes waarvan twee verbrand.

Kuil S36 bevat veel keramiek (V70) en houtskool (V71). Het handgevormd aardewerk, bestaat uit drie passende bodemfragmenten en zeven wandfragmenten. Daarnaast zijn er nog zeven grote en vijf kleine brokken aardewerk aangetroffen. Op basis van het gelijkaardige baksel behoren ze mogelijk allemaal tot hetzelfde individu. Sommige scherven vertonen versiering.

Kuil S47 bevat een potje in keramiek (V46), het kan mogelijk gedetermineerd worden als een vormtype 41 (fig. 62). Dit is een licht tot ruim gesloten schaal, met korte hals met rompknik. De schalen van dit type zijn gewoonlijk onversierd en glad afgewerkt. Het potje vertoont een holle bodem wat in combinatie met dit vormtype uit de vroege en midden-ijzertijd dateert.¹³ Mogelijk is het een rituele depositie.

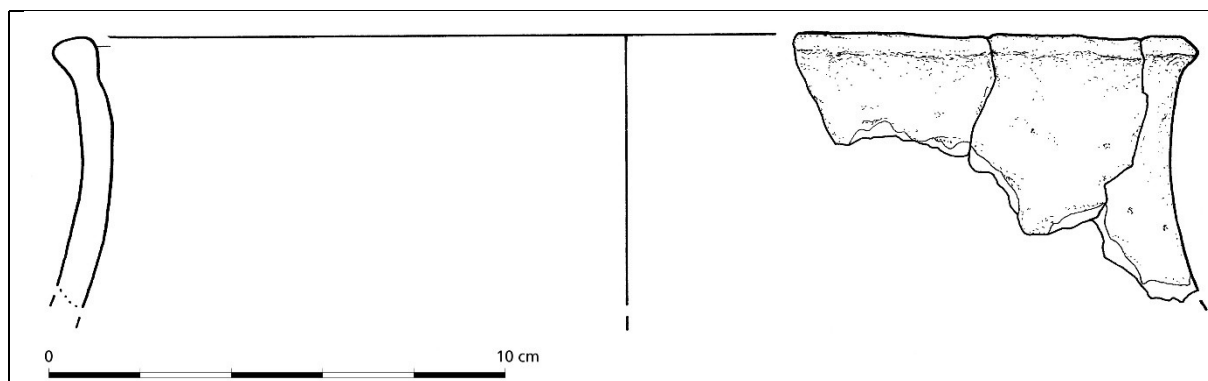

Figuur 62. Vondsttekening V46.

©LARES

¹³ Van den Broecke 2 12: 63.

Kuil S49 bevat veel keramiek (V43, V64 en V67), metaal (V108), verbrande leem (V111) en houtskool (V68). Er zijn 38 fragmenten handgevormd aardewerk aangetroffen. Het betreft één randfragment, tien grote, acht kleine wand-, zes bodemfragmenten en 13-tal afschilferingen. Het randfragment (fig. 63) is een voorbeeld van het randtype B3. Deze rand met spitse verdikking aan de buitenzijde dateert in de eerste helft van de midden-ijzertijd.¹⁴

Figuur 63. Vondsttekening V67.

©/LARES

Kuil S57 bevat vier fragmenten handgevormd aardewerk (V65). Drie wandscherven kunnen toegeschreven worden aan eenzelfde individu. De scherven hebben een dikte van 10 mm en kenmerken zich door een ORO-bakproces. Verder is er nog één reducerend gebakken wandscherf met een dikte van 7 mm.

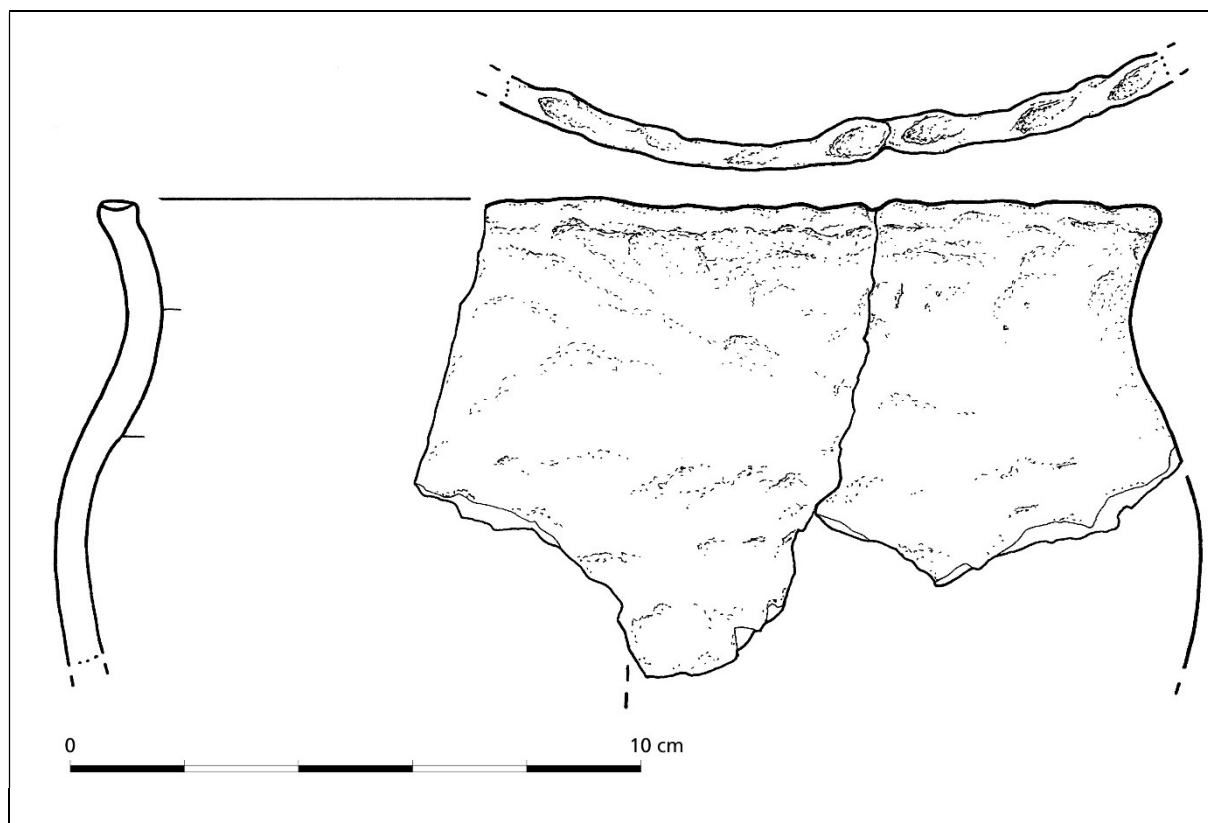
Kuil S79 bevat keramiek (V72 en V82) en steen (V114). De wandfragmenten aangetroffen in deze kuil kunnen toegeschreven worden aan minstens drie individuen. Drie reducerend gebakken wandfragmenten met een dikte van 6,5 mm kunnen toegeschreven worden aan één individu. De andere wandscherven zijn te hard verweerd om ze verder te determineren. Uit deze kuil kwam ook een volledige kei met vijf potlids aan het licht.

Kuil S92 bevat veel keramiek (V81 en 100), steen (V109, 113 en 115) en verbrande leem (V112). Er zijn 33 scherven handgevormd aardewerk aangetroffen. Deze kunnen toegeschreven worden aan minstens zeven individuen. Van een eerste individu zijn twee passende en één niet passend randfragmenten (V100.1, fig. 64) aangetroffen. De scherven hebben een steengruis magering, zijn 9 mm dik en zijn oxiderend-reducerend gebakken. Deze randfragmenten kunnen toegeschreven worden aan het vormtype 52. Dit is een licht gesloten kom, met knikloze overgang van buik naar schouder boven halve hoogte en een korte hals. De schouder is steil en de hoek tussen schouder en rand vrij stomp. Het betreft hier een van de meest algemene potvormen, met een terugval in de vroege- en midden-ijzertijd. Van een tweede individu zijn 10 reducerend gebakken wandscherven aangetroffen. Verder is er nog één oxiderend gebakken randscherf (V100.2, 65) aangetroffen, toegeschreven aan het derde individu. Deze randscherf is onderdeel van een open vorm maar kon niet tot een specifiek vormtype worden toegewezen. Van het vierde individu zijn drie reducerend gebakken

¹⁴ Van den Broecke 2012: 90.

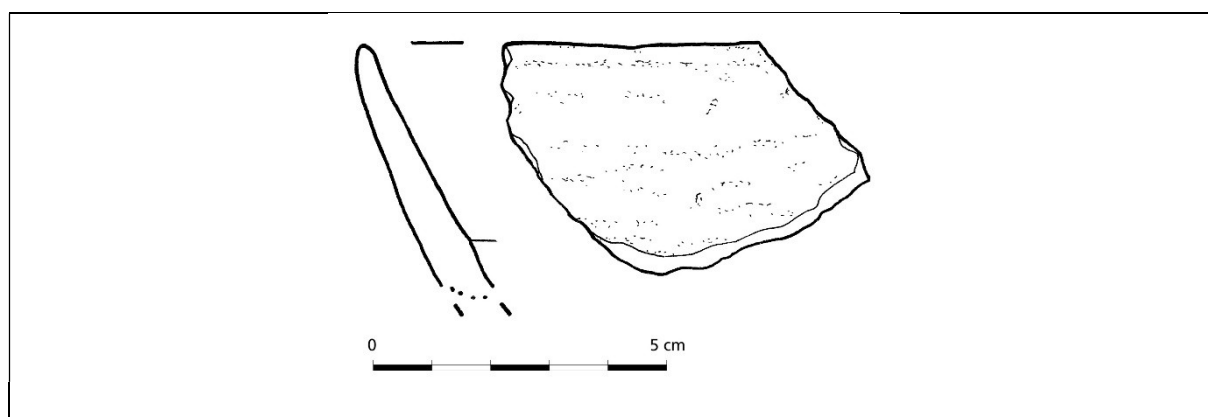
wandscherven met een dikte van 8,5 mm aangetroffen. Opvallend is de grote reducerend gebakken wandscherf (individu 5). Deze heeft een dikte van 5 mm en is mogelijk handgedraaid. Daarnaast zijn er nog zeven ruwwandige OR-gebakken wandfragmenten (individu 6). Tot het zevende individu behoort een wandscherf met aanzet tot bodem. Deze scherv kenmerkt zich door een ORO-bakproces en heeft een dikte van 10 mm.

Het lithisch materiaal bestaat uit zes keitjes, waaronder twee volledige keitjes, drie verbrande fragmenten van keitjes en één sterk verweerd keitje. Tenslotte is er nog een brok zandsteen aan het licht gekomen.

Figuur 64. Vondsttekening V100.1.

©LARES

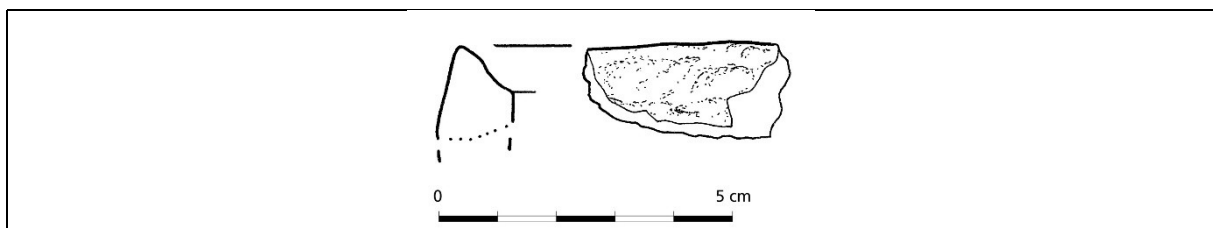
Figuur 65. Vondsttekening V100.2.

©LARES

Kuil S93 bevat vrij veel keramiek (V79 en V98) en steen (V80 en V99). Er zijn 13 fragmenten handgevormd aardewerk aangetroffen, vier wandfragmenten en negen

brokjes aardewerk. De vier wandfragmenten kunnen toegeschreven worden aan drie individuen. Twee wandfragmenten zijn reducerend gebakken en hebben een dikte van 8 mm, één wandfragment kenmerkt zich door een OR-bakproces en heeft een dikte van 11 mm. Het laatste wandfragment is oxiderend gebakken en heeft een dikte van 7 mm. De brokjes aardewerk zijn te verweerd om nog verder te determineren. Verder zijn er nog zeven keitjes in aangetroffen: één volledige kei en zes fragmenten van keitjes, waarvan drie verbrand.

Kuil S94 bevat veel keramiek (V96), steen (V95) en houtskool (V97). Het aardewerk aangetroffen in deze kuil bestaat uit 16 fragmenten. Naast tien brokjes sterk verweerd aardewerk zijn er nog vijf wandscherven en één randfragment (fig. 66) aangetroffen. De fragmentarische bewaringstoestand van de randscherf liet geen determinatie mogelijk. Daarnaast zijn er nog twee passende en twee niet passende wandfragmenten aan het licht gekomen. Deze wandfragmenten tonen vingernagelindrukken op de wand. De scherven kenmerken zich door het OR-bakproces en hebben een dikte van 14 mm. Een ander randfragment is ruwwandig, oxiderend-reducerend gebakken en heeft een dikte van 11 mm. Daarnaast is er nog een stukje onbepaalbaar silex aangetroffen.

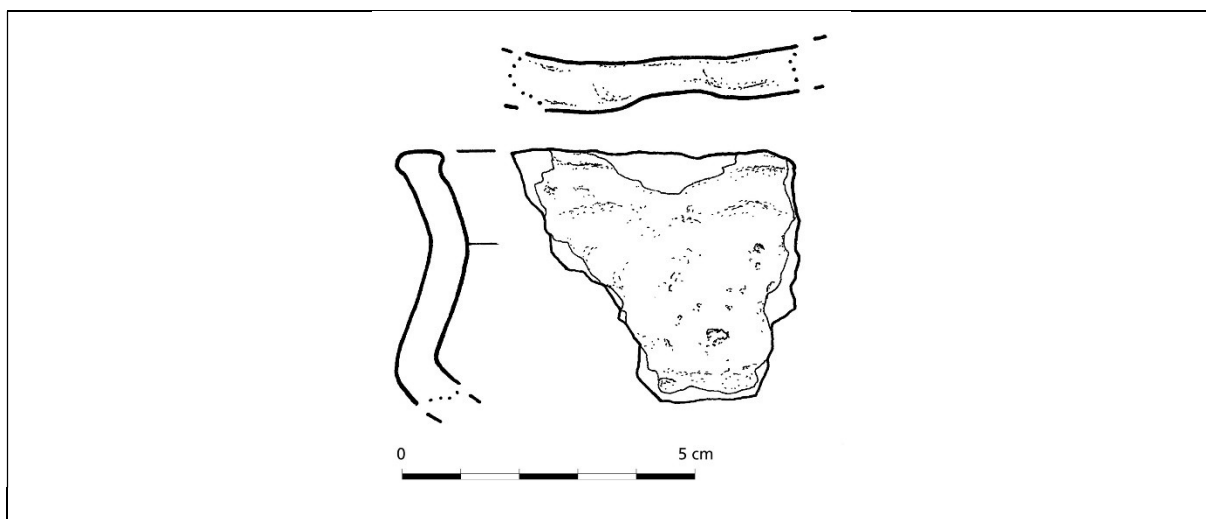
Figuur 66. Vondsttekening V96.

© LARES

Kuil 99 bevat veel keramiek (V102). Het handgevormd aardewerk bestaat uit negen wandfragmenten en twee brokjes aardewerk. Van een eerste individu zijn zes wandfragmenten aangetroffen. Het gaat over OR gebakken aardewerk met een dikte van 13 mm. Van een tweede individu is één wandscherf met een dikte van 8 mm OR gebakken aardewerk teruggevonden. Van het derde individu kan gezegd worden dat het reducerend is gebakken. De wandscherf is 8 mm dik. Van een vierde individu is een 6 mm dikke wandscherf die OR gebakken is teruggevonden.

Kuil S100 bevat veel keramiek (V78 en V104). Het handgevormd aardewerk bestaat naast 18 brokjes sterk verweerd aardewerk uit zeven wandscherven en één randfragment. Het randfragment (fig. 67) is reducerend gebakken, heeft een dikte van 7 mm en is versierd met vingertopindrukken op de rand. Het randfragment sluit aan bij het type B3. Deze rand met spitse verdikking aan de buitenzijde dateert in de eerste helft van de midden-ijzertijd.¹⁵ De wandscherven kenmerken zich door een ORO, OR of R-bakproces en de dikte varieert tussen 6 en 13 mm. Twee van deze wandscherven waren ruwwandig. Eén wandfragment was ook te verweerd om verder te kunnen determineren.

¹⁵ Van den Broecke 2012: 90.

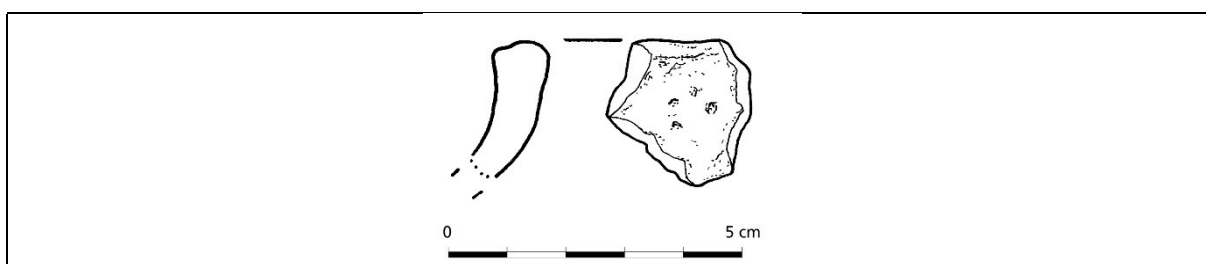
Figuur 67. Vondsttekening V104.

© LARES

3.4.3 Vondsten uit andere sporen

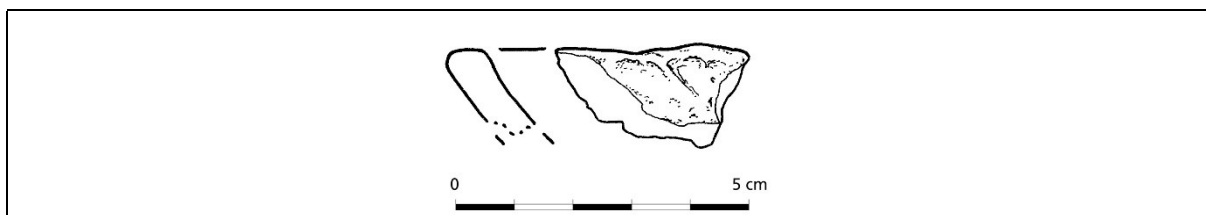
In de overige sporen die niet tot een bepaalde structuur toebehoren zijn nog 19 handgevormde aardewerkscherven aangetroffen: zes wandscherven en 13 brokjes aardewerk. De meeste scherven zijn te hard verweerd om nog verder te determineren. In het spoor S111 is een cilindervormig lithisch artefact (V101) aangetroffen. Het vertoont bewerkingssporen aan de beide uiteinden en kan mogelijk dienst hebben gedaan als klopsteen.

Ook in de Ap-horizont net boven het archeologisch vlak zijn vondsten aangetroffen. Het gaat om zeven wandscherven, één randfragment en zeven brokjes aardewerk. Het randfragment (V50, fig. 68) is OR-gebakken en heeft een dikte van 7 mm. Het behoort mogelijk tot een licht gesloten vorm maar is te fragmentarisch bewaard gebleven om het verder te kunnen determineren. Uit het bulkmonster V103 uit kuil S98 is nog één randfragment (fig. 69) aan het licht gekomen. Het maakt mogelijk deel uit van een open vorm, maar door de afwezigheid van het volledige profiel en is het niet mogelijk dit verder te determineren.

Figuur 68. Vondsttekening V50.

© LARES

Figuur 69. Vondsttekening V103.

© LARES

Daarnaast is ook een grote hoeveelheid tefriet aangetroffen. In totaal is 88 gram tefriet verzameld (V107). Deze grondstof afkomstig uit de Eifel is vaak gebruikt voor de productie van maalstenen vanaf de bronstijd. Aangezien de fragmenten gevonden zijn in dezelfde lagen waaruit handgevormd aardewerk dateert het tefriet waarschijnlijk uit dezelfde periode. Door het lange verblijf in de grond zijn de fragmenten sterk verweerd en vallen ze uiteen in kleine brokjes. Hierdoor is de oorspronkelijke vorm van de maalstenen niet te herleiden.

Op basis van het aangetroffen aardewerk (vormtype 41, bodemtype B5 en randtype B3) kunnen de structuren en kuilen toegewezen worden aan de vroege tot eerste helft midden-ijzertijd.

Daarnaast zijn er ook in verschillende kuilen keitjes aangetroffen. Ze vertonen geen echte bewerkingssporen, maar kunnen mogelijk dienstgedaan hebben als kookkeitjes, maar het is onduidelijk.

4 Datering en interpretatie van de archeologische site

Naar aanleiding van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden is een archeologienota opgesteld. Vanuit deze bureaustudie is gebleken het terrein een middelhoge potentie heeft met betrekking tot het aantreffen van archeologische resten uit het neolithicum tot en met de late middeleeuwen. Het hierop volgende proefsleuvenonderzoek heeft een aantal paalkuilen die behoorden tot een bijgebouw een aantal paalkuilen uit de ijzertijd/Romeinse tijd en twee kuilenclusters uit de nieuwe tijd aan het licht gebracht. Het merendeel van de aangetroffen scherven is aangetroffen in een AE – horizont. Deze was vooral in de oostelijke helft van het terrein bewaard en bevatte een groot aantal scherven uit de ijzertijd en/of Romeinse tijd. Het gaat enerzijds om handgevormd aardewerk dat met chamotte verschaald is en anderzijds Romeins gedraaid aardewerk. Op basis hiervan is een opgraving geadviseerd.

De opgraving heeft de resultaten van het vooronderzoek bevestigd. Er zijn 111 aangetroffen, waarvan 53 paalkuilen, 35 kuilen, 2 grachten, 1 verstoring en 20 natuurlijke sporen. De sporen concentreren zich vooral in het oostelijke deel van het plangebied. Uit de paalkuilen zijn vijf zespalige en één vierpalige spiekers afgeleid. Daarnaast zijn er nog enkele grote kuilen aangetroffen die zich kenmerken door een houtskoolrijke vulling, brokken verbrande leem, kiezels en/of veel handgevormd aardewerk. Het ontbreken van een hoofdgebouw wijst er op dat dit wellicht de randzone was van een nederzettingsterrein. Het aardewerk dat uit de verschillende structuren en (paal)kuilen is verzameld, dateert op basis van techniek, vormtypen en afwerking in de vroege/eerste helft van de midden-ijzertijd. In één van de paalkuilen van bijgebouw 3 is een bijna volledige pot aangetroffen; mogelijk gaat het hier om een bouwoffer. Ook in kuil S47 is een nagenoeg volledig potje gevonden. Veel materiaal is er niet gevonden, maar in het oog springen de keitjes die in enkele kuilen zijn gevonden. Hoewel ze niet echt bewerkingssporen dragen, lijken ze verhit te zijn geweest. Mogelijk hebben ze dienst gedaan als kookstenen.

Sporen van bewoning of ander gebruik van het terrein uit de daaropvolgende perioden zijn niet gevonden. Het duurt tot de nieuwe tijd vooraleer het terrein weer in gebruik lijkt te zijn genomen. Uit deze periode zijn in de noordwestelijke hoek van het perceel grote kuilen aangetroffen die als leemwinningsputten kunnen worden geïnterpreteerd. Andere kuilen die hiermee samenhangen hebben brokstukken van bouwkeramiek en assen opgeleverd. Deze sporen en het materiaal dat er in is aangetroffen suggereert dat er in de omgeving mogelijk steenbakkersovens te verwachten kunnen zijn. Op het onderzoeksterrein zelf zijn hier geen aanwijzingen van gevonden.

Omdat er op dit moment in de onmiddellijke omgeving van het terrein nog geen archeologisch onderzoek is uitgevoerd, is het niet mogelijk de resultaten van deze opgraving in een breder kader te zetten. Wel is duidelijk dat in de omgeving nog meer archeologische resten te vinden zullen zijn. Zo zullen de bijgebouwen en kuilen uit de vroege/eerste helft midden-ijzertijd tot een nederzettingsterrein behoren dat op de

aangrenzende percelen gezocht kan worden. Waar een nederzetting is, kan in de omgeving ook het bijhorende grafveld verwacht worden.

Het vooronderzoek heeft scherven opgeleverd uit de Romeinse tijd (een scherp *terra nigra*) en de middeleeuwen. Hoewel het niet uit te sluiten is dat deze intrusief zijn, moet toch rekening gehouden worden met mogelijke bewoning uit die perioden in de omgeving van het onderzoeksgebied.

De ontginningskuilen en de kuilen met bouwpuin en as zijn dan weer indicaties dat er in de omgeving productie van bouw materiaal heeft plaatsgevonden. Er kunnen dus nog veel meer ontginnings- en afvalkuilen gevonden worden die hierbij horen. Daarnaast zullen de ovens waarin dit bouw materiaal is geproduceerd ook in de omgeving gevonden kunnen worden. Het is dus zeker raadzaam om bij toekomstige ontwikkelingen hier rekening mee te houden.

Literatuur

Geraadpleegde websites

<https://www.dov.vlaanderen.be/>
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>
<https://cai.onroerenderfgoed.be>
<http://www.geopunt.be/>

Geraadpleegde literatuur

Cools, A. 2009: Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten. *VIOE-handleiding 1*. Brussel.

Devroe, A. 2017: *Archeologienota: Meise, Hof ter Wilderweg*, Mechelen.

Devroe, A., G. Bervoets & S. Dondeyne 2020: *Nota: Meise, Hof ter Wilderweg*, Mechelen.

Van den Broecke P. W., 2012: *Het handgevormde aardewerk uit de ijzertijd en de Romeinse tijd van Oss-Ussen. Studies naar typochronologie, technologie en herkomst*. Doctoraatsproefschrift Universiteit Leiden.

Lijst van figuren

FIGUUR 1. ALLESPORENKAART PROEFSLEUVENONDERZOEK. NAAR DEVROE 2017.....	6
FIGUUR 2. LOCATIE VAN HET PLANGEBIED OP HET KADASTERPLAN. ©LARES.....	8
FIGUUR 3. INPLANTINGSPLAN NIEUWE TOESTAND. NAAR DEVROE 2017.....	9
FIGUUR 4. PUTTENPLAN. ©LARES.....	10
FIGUUR 5. SITUERING VAN DE PROFIELEN GEZET TIJDENS DE OPGRAVING. ©LARES	12
FIGUUR 6. BODEMKAART MET AANDUIDING VAN HET PLANGEBIED. ©LARES.....	18
FIGUUR 7. CAI-WAARDEN IN DE OMGEVING. NAAR DEVROE ET AL. 2020	21
FIGUUR 8. PROFIEL P1 MET AANDUIDING VAN DE HORIZONTEN. ©LARES.....	22
FIGUUR 9. PROFIEL P2 MET AANDUIDING VAN DE HORIZONTEN. ©LARES.....	23
FIGUUR 10. PROFIEL P3 MET AANDUIDING VAN DE HORIZONTEN. ©LARES.....	24
FIGUUR 11. PROFIEL P4 MET AANDUIDING VAN DE HORIZONTEN. ©LARES.....	25
FIGUUR 12. PROFIEL P5 MET AANDUIDING VAN DE HORIZONTEN. ©LARES.....	26
FIGUUR 13. ALLESPORENKAART. ©LARES	28
FIGUUR 14. ALLESPORENKAART PER TYPE. ©LARES	29
FIGUUR 15. UITSNEDES ASK MET SPOORNUMMERS. ©LARES	32
FIGUUR 16. OVERZICHT VAN DE BIJGEBOUWEN UIT DE METAALTIDEN. ©LARES	33
FIGUUR 17. STRUCTUUR 1 (WERKPUT 1). ©LARES	35
FIGUUR 18. STRUCTUUR 1, 2 EN 3 (WERKPUT 1 EN 2). ©LARES.....	35
FIGUUR 19. COUPEFOTO'S VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 1 (WERKPUT 1). ©LARES	36
FIGUUR 20. COUPETEKENINGEN VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 1 (WERKPUT 1). ©LARES.....	36
FIGUUR 21. COUPEFOTO'S VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 2 (WERKPUT 2). ©LARES	38
FIGUUR 22. COUPETEKENINGEN VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 2 (WERKPUT 2). ©LARES.....	38
FIGUUR 23. COUPEFOTO'S VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 3 (WERKPUT 2). ©LARES	40
FIGUUR 24. COUPETEKENINGEN VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 3 (WERKPUT 2). ©LARES.....	40
FIGUUR 25. STRUCTUUR 4 & 5 (WERKPUT 2-3). ©LARES.....	41
FIGUUR 26. STRUCTUUR 4 & 5 (WERKPUT 2-3). ©LARES.....	42
FIGUUR 27. COUPEFOTO'S VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 4 (WERKPUT 2-3). ©LARES.....	43
FIGUUR 28. COUPETEKENINGEN VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 4 (WERKPUT 2-3). ©LARES	43
FIGUUR 29. COUPEFOTO'S VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 5 (WERKPUT 3). ©LARES	44
FIGUUR 30. COUPETEKENINGEN VAN DE PAALKUILEN VAN STRUCTUUR 5 (WERKPUT 3). ©LARES.....	44
FIGUUR 31. ALLESPORENKAART MET AANDUIDING VAN DE GROTE KUILEN. ©LARES	45
FIGUUR 32. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S4 (WERKPUT 1). ©LARES.....	47
FIGUUR 33. COUPETEKENING VAN KUIL S4 (WERKPUT 1). ©LARES	47
FIGUUR 34. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S6 (WERKPUT 1). ©LARES.....	48
FIGUUR 35. COUPETEKENING VAN KUIL S4 (WERKPUT 1). ©LARES	48
FIGUUR 36. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S29 (WERKPUT 1). ©LARES.....	48
FIGUUR 37. COUPETEKENING VAN KUIL S29 (WERKPUT 1). ©LARES.....	49
FIGUUR 38. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S36 (WERKPUT 2). ©LARES.....	49
FIGUUR 39. COUPETEKENING VAN KUIL S36 (WERKPUT 2). ©LARES	49
FIGUUR 40. SPOORFOTO VAN KUIL S47 (WERKPUT 2). ©LARES.....	50
FIGUUR 41. COUPEFOTO VAN KUIL S47 (WERKPUT 2). ©LARES	50
FIGUUR 42. COUPETEKENING VAN KUIL S47 (WERKPUT 2). ©LARES	51
FIGUUR 43. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S49 (WERKPUT 2). ©LARES.....	51
FIGUUR 44. COUPETEKENING VAN KUIL S49 (WERKPUT 2). ©LARES.....	51
FIGUUR 45. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S57 (WERKPUT 2). ©LARES.....	52
FIGUUR 46. COUPETEKENING VAN KUIL S57 (WERKPUT 2). ©LARES.....	52
FIGUUR 47. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S79 (WERKPUT 3). ©LARES.....	53
FIGUUR 48. COUPETEKENING VAN KUIL S79 (WERKPUT 3). ©LARES.....	53
FIGUUR 49. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S92 (WERKPUT 3). ©LARES.....	53
FIGUUR 50. COUPETEKENING VAN KUIL S92 (WERKPUT 3). ©LARES.....	54
FIGUUR 51. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S93 (WERKPUT 3). ©LARES.....	54
FIGUUR 52. COUPETEKENING VAN KUIL S93 (WERKPUT 3). ©LARES	54
FIGUUR 53. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S94 (WERKPUT 3). ©LARES	55

FIGUUR 54. COUPETEKENING VAN KUIL S94 (WERKPUT 3).	©LARES.....	55
FIGUUR 55. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S99 (WERKPUT 3).	©LARES	55
FIGUUR 56. COUPETEKENING VAN KUIL S99 (WERKPUT 3).	©LARES.....	56
FIGUUR 57. SPOOR- EN COUPEFOTO VAN KUIL S100 (WERKPUT 3).	©LARES	56
FIGUUR 58. COUPETEKENING VAN KUIL S100 (WERKPUT 3).	©LARES	56
FIGUUR 59. VLAKFOTO'S S10 EN S15 IN WERKPUT 1.	©LARES.....	57
FIGUUR 60. VONDSSTEKENING V52.	©LARES	59
FIGUUR 61. VONDSSTEKENING V87.	©LARES.....	59
FIGUUR 62. VONDSSTEKENING V46.	©LARES.....	60
FIGUUR 63. VONDSSTEKENING V67.	©/LARES	61
FIGUUR 64. VONDSSTEKENING V100.1.	©LARES	62
FIGUUR 65. VONDSSTEKENING V100.2.	©LARES	62
FIGUUR 66. VONDSSTEKENING V96.	© LARES.....	63
FIGUUR 67. VONDSSTEKENING V104.	© LARES.....	64
FIGUUR 68. VONDSSTEKENING V50.	© LARES.....	64
FIGUUR 69. VONDSSTEKENING V103.	© LARES.....	64